

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПІДПРИЄМНИЦТВА І ПРАВА**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти магістр

на тему: «Основні напрями підвищення ефективності діяльності
аграрного підприємства»

Виконав: здобувач вищої освіти за
освітньо-професійною програмою
Підприємництво, спеціальності
076 Підприємництво та торгівля
другого (магістерського) рівня
вищої освіти 2 курсу, 1 групи
Дробот Ілля Миколайович
Керівник: Махмудов Ханлар
Зейналович
Рецензент: Філіна Світлана
Володимирівна

Полтава – 2025 року

АНОТАЦІЯ

Дробот Ілля Миколайович. «Основні напрями підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства»
Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти Магістр за освітньою програмою Підприємництво спеціальності 076 Підприємництво та торгівля. Полтавський державний аграрний університет, Полтава, 2025.

Кваліфікаційну роботу присвячено розробці теоретико-методичних засад формування підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства в умовах ринкової економіки та посилення конкурентного середовища. У роботі розглянуто сучасні підходи до управління виробничо-господарською діяльністю, обґрунтовано напрями оптимізації використання ресурсного потенціалу та визначено інструменти забезпечення сталого розвитку підприємства.

Об'єктом дослідження є розробка та обґрунтування напрямів підвищення підприємницької ефективності підприємницької діяльності аграрного підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних підходів до визначення та реалізації основних напрямів підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні засади підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства, проаналізовано сучасний стан його виробничо-господарської діяльності, здійснено оцінку ефективності використання земельних, матеріально-технічних, фінансових і трудових ресурсів, виявлено основні проблемні аспекти функціонування підприємства, а також визначено ключові напрями зростання результативності діяльності на основі впровадження концептуальної моделі управління ефективним розвитком аграрного підприємства.

Сформульовано рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства, зокрема шляхом впровадження сотрозаміни, концептуальної моделі управління ефективним розвитком аграрного підприємства, що сприяє зростанню економічної ефективності та конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: ефективність, ефект, показники економічної ефективності, ефективність підприємницької діяльності.

ANNOTATION

Drobot Ilya Nikolaevich. «Main directions of increasing the efficiency of agricultural enterprises»
Qualification work in the form of a manuscript.

Qualification work for obtaining a higher education degree of Master in the educational program Entrepreneurship, specialty 076 Entrepreneurship and Trade. Poltava State Agrarian University, Poltava, 2025.

The qualification work is devoted to the development of theoretical and methodological principles for increasing the efficiency of an agricultural enterprise in a market economy and strengthening the competitive environment. The paper examines modern approaches to managing production and economic activities, substantiates directions for optimizing the use of resource potential, and identifies tools for ensuring sustainable development of the enterprise.

The object of the research is the development and justification of directions for increasing the entrepreneurial efficiency of the entrepreneurial activity of an agricultural enterprise.

The subject of the study is a set of theoretical, methodological and practical approaches to determining and implementing the main directions of increasing the efficiency of an agricultural enterprise.

The qualification work investigated the theoretical principles of increasing the efficiency of an agricultural enterprise, analyzed the current state of its production and economic activities, and assessed the efficiency of using land, material and technical, financial and labor resources. The main problematic aspects of the enterprise's functioning were identified, and key areas for increasing the effectiveness of activities were identified based on the implementation of a conceptual model for managing the effective development of an agricultural enterprise.

Recommendations are formulated to increase the efficiency of an agricultural enterprise, in particular by implementing sotrozamina, a conceptual model for managing the effective development of an agricultural enterprise, which contributes to the growth of economic efficiency and competitiveness of the enterprise.

Keywords: efficiency, effect, indicators of economic efficiency, efficiency of entrepreneurial activity.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

1. Н. Волкова, Х. Махмудов, І. Дробот, В. Швидун Смарт-контакти як інноваційні інструменти розвитку аграрного сектору України. Наукові перспективи. Секція «Успіхи і досягнення у науці». Вип. №11(21). 2025. С. 477-493.

2. Дробот І. М. Головні важелі підвищення ефективності розвитку аграрного підприємства. Матеріали Науково-практичної конференції за підсумками проходження здобувачами вищої освіти навчальних та виробничих практик. (Полтава: ПДАУ. 2025). С. 113-115.

3. Дробот І. М. Стратегічні напрями підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Аграрний бізнес: технології вирощування, зберігання, переробки зернових та олійних культур». (Полтава ПДАУ. 2025). С. 122-124.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗРОСТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	11
1.1. Ефективність підприємницької діяльності, її сутність та оцінювання	11
1.2. Підприємницька діяльність в аграрній сфері, та фактори впливу на неї	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	23
2.1. Організаційно – економічна характеристика підприємства	23
2.2. Оцінка механізму управління ефективністю в підприємстві	32
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	43
3.1. Стратегічні шляхи зростання ефективності підприємницької діяльності в галузі рослинництва	43
3.2. Зростання прибутковості, та його прогноз, як чинник підвищення ефективності діяльності підприємства	49
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний розвиток аграрного сектору України відбувається в умовах постійних трансформацій ринкового середовища, інтеграції до світових економічних процесів та зростаючих вимог до конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. В таких умовах ключовим завданням аграрних підприємств є забезпечення високої ефективності господарської діяльності, що виступає запорукою їхньої фінансової стійкості, прибутковості та здатності до розвитку.

Ефективність функціонування аграрного підприємства залежить від багатьох чинників: раціонального використання земельних і трудових ресурсів, впровадження інноваційних технологій, підвищення рівня механізації та автоматизації виробництва, удосконалення організаційно-управлінських процесів, а також оптимізації фінансово-економічних відносин. Важливим напрямом підвищення результативності є впровадження сучасних методів менеджменту та маркетингу, які дозволяють своєчасно реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, формувати ефективну товарну політику та розширювати канали збуту продукції.

Проблематика підвищення ефективності функціонування підприємств привертала значну увагу багатьох науковців. Серед них варто відзначити В. Андрійчука, А. Іляшенка, А. Касича, О. Хмилевського, К. Загребаленка, Р. Кушваху, І. Бойчик, О. Гупала, та багатьох інших. У їхніх працях досліджуються ключові аспекти, пов'язані з формуванням і впровадженням заходів, спрямованих на підвищення результативності підприємницької діяльності.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційну роботу вивчено та проаналізовано згідно з планом наукових досліджень, затвердженим кафедрою підприємництва і права Полтавського державного аграрного університету на 2022-2026 рр. за темою: «Якість і безпечність продукції у внутрішній і зовнішній торгівлі та торговельне підприємництво: сучасні

вектори розвитку і перспективи» (Державний реєстраційний номер: 0121U110650 від 18.04.2022 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо основних напрямів підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства в сучасних умовах господарювання.

Основними завданнями дослідження є:

– Дослідити економічну сутність та теоретичні підходи до визначення ефективності діяльності аграрних підприємств.

– Визначити основні чинники, що впливають на рівень результативності функціонування аграрного виробництва.

– Провести аналіз фінансово-економічних показників діяльності обраного аграрного підприємства.

– Обґрунтувати напрями та запропонувати практичні заходи щодо підвищення ефективності виробництва та управління підприємством.

Об'єктом дослідження є розробка та обґрунтування напрямів підвищення підприємницької ефективності підприємницької діяльності аграрного підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних підходів до визначення та реалізації основних напрямів підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства.

Методи дослідження. У процесі написання кваліфікаційної роботи використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а саме, діалектичний метод – для розкриття сутності та взаємозв'язків економічних процесів у діяльності аграрних підприємств; аналіз і синтез – для вивчення впливу окремих факторів на ефективність господарської діяльності та формування цілісних висновків; абстрактно-логічний метод – для теоретичного узагальнення, формування понять та визначення напрямів підвищення ефективності; економіко-статистичні методи – для оцінки фінансово-економічних показників та виявлення тенденцій розвитку

підприємства; графічний метод – для наочного відображення результатів аналізу й узагальнень; порівняльний аналіз – для зіставлення показників діяльності підприємства в динаміці та з середньогалузевими значеннями;

Інформаційною базою для проведення дослідження були використані джерела та ресурси, включаючи законодавчі акти та нормативно-правові документи України, річні звіти, поточну бухгалтерську і статистичну звітність аграрних підприємств, а також наукові праці вчених-економістів та літературні джерела. Особисті спостереження автора також були включені в аналіз.

Елементи наукової новизни:

Узагальнено та систематизовано результати дослідження, які забезпечують подальший розвиток теоретичних, методичних та прикладних засад підвищення ефективності підприємницької діяльності в аграрному секторі.

набули подальшого розвитку:

- Стратегічні шляхи зростання ефективності підприємницької діяльності в галузі рослинництва
- Зростання прибутковості, та його прогноз, як чинник підвищення ефективності діяльності підприємства

Практична значущість. У кваліфікаційній роботі розглянуто теоретичні засади підприємницької діяльності, що становлять основу для ідентифікації та вирішення актуальних проблем підвищення економічної ефективності аграрного підприємства.

Апробація результатів роботи. Ключові результати досліджень та можливості їх практичного застосування були розглянуті на:

- Науково-практичній конференції за підсумками проходження здобувачами вищої освіти навчальних та виробничих практик. Тема доповіді «Головні важелі підвищення ефективності розвитку аграрного підприємства». (Полтава: ПДАУ. 2025).

– Міжнародній науково-практичній конференції «Аграрний бізнес: технології вирощування, зберігання, переробки зернових та олійних культур», Тема доповіді «Стратегічні напрями підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства». (ПДАУ.2025), (додаток А).

За результатами досліджень опубліковано фахову статтю:

Н. Волкова, Х. Махмудов, І. Дробот, В. Швидун Смарт-контакти як інноваційні інструменти розвитку аграрного сектору України. Наукові перспективи. Секція «Успіхи і досягнення у науці». Вип. №11(21). 2025. С. 477-493. (Додаток А).

Структура та обсяг дипломної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст викладено на 72 сторінки друкованого тексту, робота містить 16 таблиць, 2 рисунки та додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗРОСТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Ефективність підприємницької діяльності, її сутність та оцінювання

Діяльність кожного підприємства як складної соціально-економічної системи формується та оцінюється за багатьма показниками. Одним із найважливіших серед них є показник ефективності. Ефективність функціонування підприємства виступає комплексною характеристикою, що відображає результативність усіх бізнес-процесів, сфер та напрямів діяльності господарюючого суб'єкта.

Управління ефективністю є одним із ключових завдань системи менеджменту підприємства загалом. При цьому будь-яка система управління потребує чіткого визначення об'єкта управлінського впливу для забезпечення обґрунтованості та результативності прийняття господарських рішень. Тому насамперед доцільно розкрити сутність досліджуваного поняття.

Для оцінювання економічної результативності діяльності підприємства насамперед необхідно розглянути теоретичні основи понять «ефект», «ефективність» та «ефективність діяльності». На перший погляд, ці терміни можуть здаватися тотожними, однак за своєю економічною сутністю та методологічними підходами до аналізу й оцінки вони мають суттєві відмінності.

Згідно з визначенням, ефект - це результат здійснення заходів, спрямованих на підвищення продуктивності виробництва шляхом економного та раціонального використання всіх наявних виробничих ресурсів [50].

Абсолютне значення ефекту не враховує масштаб виробництва та

понесені витрати, тому не відображає ціну його досягнення. Воно показує лише кількісні результати без якісної оцінки. Щоб визначити ефективність виробництва, необхідно співвіднести ефект із вартістю його отримання [38, с. 294-298.].

Отже, у кількісному вимірі ефективність, на відміну від ефекту, є відносним показником, динаміка якого не завжди залежить від змін у виробничому процесі. Зростання ефективності можливе лише за таких умов: збільшення результату за сталих витрат, зниження витрат при незмінному результаті або зростання ефекту за повільнішого темпу зростання витрат. Якщо ж витрати та результати змінюються в одному напрямку і з однаковими темпами, рівень ефективності залишається незмінним [29, с. 281].

Ефективність означає досягнення максимальних результатів при мінімальних витратах живої та уречевленої праці, що фактично виступає формою економії робочого часу. Таким чином, ефективність є економічною категорією, яка відображає виробничі відносини, пов'язані з раціональним використанням трудових і матеріальних ресурсів, та характеризує кінцевий корисний результат від застосування засобів виробництва і людської праці.

Важливим є врахування ефективності діяльності підприємства з урахуванням цілей зацікавлених сторін – фізичних та юридичних осіб, які зацікавлені у його роботі або впливають на неї, а також їхніх очікувань. Згідно зі стандартом якості, до зацікавлених сторін належать: споживачі, власники, акціонери, працівники підприємства, постачальники, партнери, суспільство та інші [17, с. 176].

Аналіз літературних джерел дає можливість стверджувати, що науковці, які вивчають питання ефективності досить активно висловлюють свої думки, щодо визначення даного терміну. Так узагальнюючи результати аналізу підходів до трактування сутності поняття «ефективність», можна виокремити два основні напрями її розуміння – ресурсний і результативний, тобто коли основну увагу при вивченні сутності досліджуваного поняття

акцентують на особливостях використання ресурсів, та розглядають ефективність з точки зору раціональності використання ресурсів. Як узагальнення нами представлення визначення, що вважаємо за доцільне сформулювати власне розуміння досліджуваної категорії (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Наукові підходи розкриття сутності категорії «ефективність»

Автори	Сутність поняття
Андрійчук В. [5]	«Відношення отримуваних результатів виробництва, тобто продукції та матеріальних послуг, до витрат праці та засобів виробництва»
Гарафонова О., Василіук Н. [16, с. 28].	«Економічна ефективність роботи бізнес-організації – комплексне поняття, яке визначається, виходячи з ефективності складових процесів, і показує, наскільки добре організація використовує свої ресурси, щоб зробити прийнятні товари та послуги, порівняно з встановленою нормою, метою або стандартом»
Куценко А. [34]	«Ефективність є багатоаспектним поняттям і, як характеристика діяльності, визначається співвідношенням результату діяльності до її потреб, цілей і витрат. Дане поняття вживається тільки стосовно цілеспрямованої дії або процесу, що дозволяє кваліфікувати його як управлінську категорію».
Савенко Н. [58, с. 153]	«Результат виробничої діяльності, що виражається у вигляді співвідношення підсумків господарської діяльності та витрат ресурсів».
Сурмін Ю. [64]	«Ефективність – показник успішності роботи системи для досягнення встановлених цілей»
Ярославський А. [70, с. 174]	«Ефективність - це узагальнена економічна категорія, що відображає виробничі взаємовідносини, спрямовані на досягнення кінцевого позитивного результату за рахунок раціонального використання сукупних витрат уречевленої та живої праці».

Аналіз наведених визначень свідчить, що більшість дослідників трактують економічну ефективність як співвідношення отриманого результату (ефекту) до витрат чи ресурсів, використаних для його досягнення. Отже, як висновок до вищезказаного, критерії ефективності ґрунтуються на витратному та ресурсному підходах.

Ефективність підприємства як економічна та управлінська категорія має ключове значення в його діяльності, що проявляється у наступному:

– ефективність виступає одним із основних критеріїв оцінки якості управлінських рішень, тобто слугує показником рівня функціонування

управлінської системи загалом;

- показники ефективності слугують інформаційно-аналітичною основою для обґрунтування та прийняття управлінських рішень;

- ефективність є одним із факторів, що впливають на інвестиційну привабливість підприємства;

- рівень ефективності відображає потенціал функціонування та розвитку підприємства в довгостроковій перспективі;

Як відзначають Гречко А. В., Гречухін А. С. «Оцінка ефективності діяльності підприємства посідає важливу роль у системі діяльності та управлінням підприємством, тому отримані результати оцінювання показників ефективності можуть бути використані для його подальшого розвитку підприємства, формування як стратегічних, так і тактичних цілей» [19].

Кожне підприємство, орієнтуючись на свої цілі та інтереси, розробляє систему показників для оцінки рівня ефективності. На сьогодні не існує єдиного підходу до оцінки ефективності діяльності підприємств, оскільки критерії ефективності та система показників повинні відповідати формі власності. Оцінка ефективності є методологією, яка дозволяє визначити результативність господарської діяльності підприємства та його окремих підрозділів. Вона базується на застосуванні системи показників, що дає змогу кількісно та якісно виміряти рівень виконання поставлених завдань.

Крім того, оцінка ефективності дозволяє аналізувати використання ресурсів, виявляти резерви підвищення продуктивності, оптимізувати процеси управління та приймати обґрунтовані управлінські рішення [34, 46, 51].

Оцінювання ефективності здійснюється за допомогою певних критеріїв та показників. Критерії ефективності відображають якісні характеристики процесу та його суть і слугують основою для проведення оцінки. Критерій ефективності має відповідати таким вимогам: чітко відображати результати господарської діяльності та дозволяти фіксувати й

оцінювати рівень досягнення поставлених цілей. Зазвичай у якості критеріїв ефективності виділяють прибутковість, якість продукції чи послуг, економічність, ринкове положення, інноваційність та умови трудового життя. У зв'язку з цим доцільно запропонувати узагальнену систему агрегованих показників, яка дозволить більш повно оцінити рівень економічної ефективності діяльності підприємства. (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні агреговані показники комплексного оцінювання економічної ефективності підприємств [48].

Тип показника результативності	Приклади
Показники процесів (Process measures)	<ul style="list-style-type: none"> – витрати на 1 грн. виробленої та реалізованої продукції; – строк погашення дебіторської заборгованості (днів); – строк погашення кредиторської заборгованості (днів); – коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості; – коефіцієнт погашення кредиторської заборгованості; – коефіцієнти ліквідності; – коефіцієнт оборотності запасів; – коефіцієнт оборотності основних засобів; – фондівдача; – коефіцієнт маневреності власного капіталу; – коефіцієнт оборотності власного капіталу.
Показники результатів (Output measures)	<ul style="list-style-type: none"> – дохід (виручка) від реалізації продукції; – валовий дохід.
Показники кінцевих ефектів та ефективності (Outcome measures)	<ul style="list-style-type: none"> – чистий прибуток (збиток); – рентабельність продукції; – рентабельність продаж.
Показники впливу (Impact measures)	<ul style="list-style-type: none"> – сума коштів, яка зекономлена протягом всього виробничого циклу; – ступінь задоволення потреб у продукції споживачів.

Оскільки діяльність підприємства є багатогранною та взаємопов'язаною, критерії, що її характеризують, також перебувають у тісному зв'язку між собою. Для оцінки діяльності підприємства використовують комплекс показників, при цьому для одного критерію може застосовуватися декілька показників. Критерії та показники перебувають у тісному взаємозв'язку: правильний вибір критерію визначає набір показників, що використовуються [33].

Ефективність є багатограним і складним економічним поняттям, яке слід розглядати як результативність діяльності, що визначається співвідношенням досягнутого ефекту до витрачених ресурсів; як комплексну оцінку використання всіх видів ресурсів; а також як показник досягнення поставлених цілей. Для оцінювання ефективності діяльності застосовуються як класичні, так і сучасні методичні підходи.

1.2. Підприємницька діяльність в аграрній сфері, зміст та значення

Розвиток підприємництва в Україні спирається на традиції, що були закладені ще при функціонуванні економіки в плановій та адміністративно-командній системі. Підприємництво – це самостійна, ініціативна та систематична господарська діяльність, що здійснюється на власний ризик і охоплює всі галузі незалежно від форм власності та напрямів діяльності.

В аграрному секторі спостерігаються певні особливості розвитку підприємницької діяльності. Її активізація сприяє розширенню можливостей застосування праці в сільському господарстві, створює нові робочі місця для незайнятого населення села та працівників, які були вивільнені з малоефективних підприємств. Розвиток вільного підприємництва може суттєво зміцнити економічну основу місцевих органів влади, а також позитивно вплинути на соціально-економічний розвиток сільських територій і малих міст.

І. Бойчик визначає підприємство як організаційно самостійну та економічно незалежну одиницю у виробничій сфері національної економіки, діяльність якої спрямована на виготовлення продукції, надання послуг чи виконання певних робіт [12].

У свою чергу, дослідниця виділяє такі ключові завдання діяльності підприємств:

– отримання прибутку власником підприємства;

- задоволення потреб споживачів у продукції відповідно до ринкового попиту та умов укладених договорів;
- гарантування виплати заробітної плати працівникам, забезпечення належних умов праці та можливостей для їхнього професійного розвитку;
- організація нових робочих місць для населення;
- формування й підтримання потенціалу для подальшого розвитку підприємства та забезпечення безперервності його функціонування.
- захист навколишнього середовища, зокрема землі, водних ресурсів та повітряного басейну;
- запобігання зривам поставок, виробництву неякісної продукції, скороченню обсягів випуску та зменшенню доходів підприємства [12].

Зростання підприємницької діяльності полягає на ефективному використанні ресурсів, підвищенні рівня конкурентоспроможності та оптимальному залученні людського потенціалу суспільства. Підприємництво є невід'ємним елементом бізнес-процесів і активно функціонує лише в умовах сформованої вільної ринкової економіки та демократичних принципів управління.

Водночас його не слід ідеалізувати: підприємницька діяльність передбачає значні трудові зусилля, високу відповідальність та не завжди виключає ризик експлуатаційних практик. Адже підприємницький внесок у соціально-економічний та цивілізаційний прогрес є беззаперечним і має визначальне значення для розвитку суспільства.

Підприємницька діяльність може здійснюватися в будь-яких організаційно-правових формах, передбачених законом, на розсуд підприємця. Зокрема, підприємницька діяльність здійснюється окремою категорією суб'єктів права – підприємцями, які наділені специфічними правами, обов'язками та відповідальністю у сфері господарювання. Вони виступають активними учасниками економічних процесів, забезпечуючи організацію виробництва, реалізацію продукції, послуг або робіт, а також управління ресурсами з метою отримання прибутку.

До цієї категорії належать як фізичні особи-підприємці, що діють на основі власної ініціативи, так і юридичні особи різних організаційно-правових форм – товариства, кооперативи, приватні та державні підприємства, які функціонують у межах чинного законодавства та відіграють важливу роль у формуванні ринкової економіки.

Сільське господарство України не є винятком, адже розвиток підприємницького середовища дозволив суб'єктам аграрного сектору ефективно та швидко адаптуватися до умов ринку.

Ця галузь одночасно є специфічною та життєво необхідною складовою національної економіки, адже понад 80% споживчого фонду формується завдяки сільськогосподарській продукції. Тому можна стверджувати, що виробництво такої продукції є фундаментом забезпечення існування населення будь-якої країни.

Підприємництво в аграрній сфері є складним і багатограним явищем, яке проявляється у різних формах організації господарської діяльності. Це дає змогу окремим суб'єктам господарювання ефективно реалізовувати підприємницьку ініціативу на певній території, максимально використовуючи наявний ресурсний потенціал та досягаючи найвищих економічних результатів. Розвиток аграрного підприємництва держава розглядає як важливий чинник здійснення структурних перетворень у сільській місцевості, сприяння реалізації економічних реформ та вирішення соціально-економічних проблем українського села [3, с. 100].

Досліджуючи специфіку аграрного підприємництва, необхідно виокремити низку особливостей, що відрізняють його від інших сфер господарської діяльності. До таких рис належать сезонний характер виробництва, значний вплив природно-кліматичних умов, специфіка відтворення та використання трудових ресурсів, особлива структура виробництва, залежність від попиту на сільськогосподарську продукцію та продовольче забезпечення населення. Крім того, аграрне підприємництво

характеризується обмеженістю земельних ресурсів і прямою залежністю результатів виробництва від їхнього стану, а також певними відмінностями у веденні бухгалтерського обліку [3, с. 102].

Для визначення стратегічного курсу розвитку підприємництва важливо провести аналіз специфіки його розвитку в аграрному секторі (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Характерні риси розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки [25, с. 847].

Характерні риси розвитку	Аграрне підприємництво
Високий рівень ризику її реалізації	Значні ризики, пов'язані з необхідністю великих вкладень у виробничу діяльність
Економічна сутність діяльності	Діяльність реалізується у виробничій сфері.
Форми отримання прибутку	Джерела доходу
Форма ведення господарської діяльності	Синтез комерційного виробництва (фермерського господарства) та натурального господарства (особистого підсобного господарства).
Інноваційність	Значний рівень інноваційності проявляється через впровадження нових продуктів, виробничих технологій та інших нововведень.
Громадянська та соціальна відповідальність	Значний рівень соціальної відповідальності проявляється у забезпеченні продовольчої безпеки держави, виробництві екологічно чистих продуктів харчування, створенні робочих місць у сільській місцевості та виконанні інших соціально важливих функцій.

Аналіз специфічних умов розвитку підприємництва в аграрному секторі або будь-якій іншій галузі дозволяє визначити пріоритетні напрямки ефективної державної підтримки підприємницької діяльності.

Фундаментом підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки виступає природокористування, насамперед землекористування, а також раціональне використання засобів виробництва та предметів праці. До засобів виробництва належать будівлі, споруди, устаткування, обладнання, передавальні механізми, сільськогосподарська техніка, багаторічні

насадження, робоча та продуктивна худоба, а також об'єкти виробничої інфраструктури. Предметами праці є інструменти, сировина, матеріали, фінансові ресурси та інші елементи, необхідні для забезпечення ефективного виробничого процесу.

Одним із ключових завдань формування інституту аграрного підприємництва є впорядкування виробничо-майнових відносин, основи яких визначаються під час створення підприємства. Відповідно до чинного законодавства України, підприємницька діяльність є самостійною, здійснюваною на власний ризик діяльністю, метою якої є отримання прибутку шляхом ефективного використання різноманітних ресурсів і ведення господарської діяльності в межах установлених правових норм [14 с. 5].

Загалом підприємницька діяльність у аграрному секторі відіграє ключову роль у формуванні та реалізації державної продовольчої політики, спрямованої на забезпечення стабільного функціонування аграрного виробництва, продовольчу безпеку країни та підвищення рівня самозабезпечення регіонів. Її сутність полягає у поєднанні матеріально-технічного потенціалу, природних ресурсів та людського капіталу для здійснення господарської діяльності відповідно до галузевих і територіальних особливостей.

Важливою відмінною рисою аграрного підприємництва є сезонність виробничих процесів, що безпосередньо залежить від природно-кліматичних умов, родючості ґрунтів, рівня забезпеченості водними ресурсами та погодних факторів. Така залежність створює значні ризики для стабільності доходів аграрних виробників, що, своєю чергою, зумовлює потребу у формуванні ефективної системи страхування врожаю, кредитної підтримки, державного субсидування та розвитку інституцій, покликаних гарантувати фінансову стійкість сільськогосподарських підприємств.

Крім того, розвиток аграрного підприємництва вимагає удосконалення механізмів державного регулювання, розширення доступу до інноваційних

технологій, інфраструктури зберігання та переробки продукції, а також стимулювання інвестиційної активності. Усе це сприяє підвищенню конкурентоспроможності аграрного сектору, зміцненню продовольчої безпеки держави та забезпеченню сталого розвитку сільських територій.

Висновки до розділу 1

1. В результаті огляду теоретичної інформації ми виявили, що ефективність функціонування підприємства виступає комплексною характеристикою, що відображає результативність усіх бізнес-процесів, сфер та напрямів діяльності господарюючого суб'єкта.

2. Оцінка ефективності дозволяє аналізувати використання ресурсів, виявляти резерви підвищення продуктивності, оптимізувати процеси управління та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Завдяки систематичному підходу до оцінки можна порівнювати результати діяльності різних підрозділів, визначати сильні та слабкі сторони функціонування підприємства та формувати рекомендації для підвищення загальної ефективності його діяльності, галузі, розміру та цілям конкретного підприємства, для якого здійснюється оцінка.

3. Підприємницька діяльність у аграрному секторі економіки спрямована на створення сприятливих умов для сталого розвитку економіки в цілому, забезпечення ефективного використання ресурсів та підвищення продуктивності виробництва. Вона також передбачає реалізацію економічних прав і свобод громадян, формування рівних можливостей для залучення до підприємницької діяльності, а також узгодження інтересів різних соціальних та економічних груп у суспільстві. Крім того, така діяльність сприяє соціально-економічному розвитку сільських територій, підвищенню рівня зайнятості населення, створенню нових робочих місць і забезпеченню продовольчої безпеки регіонів, що в комплексі формує

стабільну і збалансовану економічну основу для подальшого розвитку аграрного сектора.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Організаційно – економічна характеристика підприємства

Для проведення дослідження було обрано один із сільськогосподарських кооперативів, розташований у сільській місцевості Полтавського району Полтавської області. Діяльність кооперативу базується на приватній формі власності, що об'єднує власників земельних ділянок та майнових паїв. Центральна садиба підприємства знаходиться в селі з повним газопостачанням і розвинутою соціальною інфраструктурою. Тут працюють загальноосвітня школа, дитячий садок, будинок культури, поштове відділення та декілька магазинів. Крім того, населений пункт має зручне транспортне сполучення з районним центром – містом Полтава.

Мета функціонування досліджуваного підприємства складається з двох ключових аспектів. Перший передбачає здійснення господарської діяльності, яка охоплює вирощування, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції з метою отримання прибутку.

Другий аспект спрямований на задоволення соціально-економічних потреб як власників, так і трудового колективу підприємства. Діяльність кооперативу охоплює оптовий і роздрібний продаж сільськогосподарської продукції, вироблених товарів та продукції переробки. Окрім цього, підприємство здійснює комерційну реалізацію продовольчих та промислових товарів, придбаних у зовнішніх постачальників.

Підприємство здійснює транспортні, комунальні, будівельні та ремонтні послуги, а також організацію обрядових заходів, які можуть використовувати як працівники, так і населення громади. Товариство володіє необхідними матеріальними і технічними ресурсами, що дозволяють йому стабільно та ефективно працювати.

Земельні ресурси є ключовою складовою виробничого потенціалу аграрних підприємств, оскільки саме від рівня їх раціонального та науково обґрунтованого використання залежить результативність господарської діяльності та стабільність виробничих процесів у сільському господарстві. В умовах ринкової конкуренції особливої актуальності набувають питання ефективного управління земельним фондом, оптимізації структури посівних площ і впровадження сучасних технологій землеробства. Грамотно організоване використання землі дає змогу підвищити врожайність сільськогосподарських культур, зберегти та відновити родючість ґрунтів, а також забезпечити екологічну рівновагу та довгострокову продуктивність агроландшафтів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

**Динаміка розмірів та використання сільськогосподарських угідь
аграрного підприємства, 2020-2024 рр.**

Показники	Роки					2024 р. до 2020 р.	
	2020	2021	2022	2023	2024	+,-	%
Всього с.-г. угідь, га	3975	3787	4108	4108	3924	-51	98,7
Питома вага с.-г. угідь в площі району, %	4,7	4,7	5,3	5,3	4,7	0	-
з них: ріллі, га	3659	3630	3974	3773	3679	20	100,5
пасовища	316	157	134	335	245	-71	77,5
Всього посівів с.-г. культур	3659	3630	3974	3773	3679	20	100,5

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Аналіз показників табл. 2.1. свідчить, що за період 2020-2024 рр. загальна площа сільськогосподарських угідь підприємства дещо скоротилася на 51 га, що становить 98,7% до рівня 2020 року. Питома вага угідь у площі району залишалася стабільною. Площа ріллі зросла на 20 га (до 100,5%), що свідчить про орієнтацію господарства на інтенсивне землеробство. Водночас площа пасовищ суттєво зменшилася на 71 га (до 77,5%), що може вказувати на скорочення обсягів тваринництва або переорієнтацію земель під посівні площі. Загальна площа посівів також збільшилася на 20 га, що корелює зі

зростанням ріллі. Таким чином, підприємство посилює рослинницьку спеціалізацію, оскільки галузь тваринництва була від'єднана, що надало можливості створити нове підприємство.

Трудові ресурси посідають ключове місце у забезпеченні ефективної діяльності аграрного підприємства, оскільки саме вони реалізують увесь комплекс виробничих операцій – від підготовки ґрунту та посіву культур до збору врожаю, його зберігання і переробки. (табл. 2.2)

Таблиця 2.2

**Динаміка забезпеченості трудовими ресурсами аграрного підприємства,
2020-2024 рр.**

Показники	Роки					2024 р. до 2020 р. %
	2020	2021	2022	2023	2024	
Середньорічна чисельність працюючих, осіб	150	152	149	134	107	71,3
Чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві – всього, осіб	144	148	142	127	65	45,2
з них задіяні у: рослинництві	94	84	76	65	48	50,1
Виробництво валової продукції у діючих цінах на 1 працівника – всього, тис. грн	678,9	700,8	1389,2	734,4	914,6	134,7
Одержано прибутку на 1 працівника, тис. грн	- 48,9	124,2	249,7	61,9	-56,9	-116,3
Витрати на оплату праці, тис. грн	9025,0	7457,0	12921,0	15851,0	12604,0	139,6
Середньомісячна заробітна плата 1 працівника, грн	9704,0	1185,6	12188,5	15310,7	15800,3	163,6
Припадає на 1 працюючого у с.-г.:	-	-	-	-	-	-
с.-г. угідь, га	26,5	24,9	27,6	30,6	36,6	138,1
ріллі, га	24,4	23,8	26,6	28,1	34,4	140,9

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Отже з аналізу показників табл. 2.2. за період 2020-2024 рр. спостерігається суттєве скорочення трудових ресурсів на підприємстві. Середньорічна чисельність працюючих зменшилася з 150 до 107 осіб (до 71,3% від рівня 2020 року). Особливо різко скоротилася кількість

працівників, задіяних безпосередньо у сільськогосподарському виробництві – з 144 до 65 осіб, тобто до 45,2%. Найбільше зменшення відбулося в рослинництві: чисельність працівників скоротилася майже вдвічі – з 94 до 48 осіб (50,1%).

Попри зниження кількості персоналу, обсяг виробленої валової продукції на одного працівника зріс у 1,68 раза, що свідчить про підвищення продуктивності праці, ймовірно за рахунок механізації та оптимізації виробничих процесів. Однак динаміка прибутку на одного працівника нестала: у 2020 р. показник був від'ємним, у 2022 р. досяг максимального значення (249,7 тис. грн), а у 2024 р. знову став негативним (-56,9 тис. грн), що може сигналізувати про економічні труднощі або несприятливі ринкові умови.

Витрати на оплату праці загалом збільшилися на 39,6%, що свідчить про підвищення фонду заробітної плати. Середньомісячна заробітна плата зросла з 9704 грн до 15800,3 грн, тобто майже у 1,64 раза, що відповідає загальній тенденції до зростання вартості робочої сили.

Разом з тим навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника суттєво зросло: площа угідь на одного зайнятого збільшилася з 26,5 до 36,6 га, а площа ріллі – з 24,4 до 34,4 га. Як висновок, слід відмітити, що підприємство працює в умовах скорочення чисельності персоналу, але підвищення продуктивності праці. Водночас різкі коливання прибутковості свідчать про необхідність вдосконалення економічної стратегії, оптимізації витрат і стабілізації доходів.

Ефективне управління основними та оборотними засобами відіграє важливу роль у забезпеченні результативного функціонування аграрного підприємства, оскільки саме ці ресурси формують його матеріально-технічну базу, виробничий потенціал та впливають на рівень фінансової стабільності. Раціональне використання та своєчасне оновлення основних фондів сприяє підвищенню продуктивності техніки та зменшенню виробничих витрат, тоді як ефективне управління оборотними засобами

забезпечує безперервність виробничого процесу, оптимізацію запасів і покращення розрахункової дисципліни. Узагальнені показники стану та використання цих ресурсів наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка складу та використання основних виробничих та оборотних засобів в аграрному підприємстві, 2020-2024 рр.

Показники	Роки					2024 р. до 2020 р.	
	2020	2021	2022	2023	2024	+,-	%
Наявність основних засобів на кінець року – всього, тис. грн	47028	47800	50122	128705	136953	89925	в 2 рази
у т. ч.: будинки, споруди та передавальні пристрої	8710	8709	8709	8709	10602	1892	121,7
машини та обладнання	34779	36070	36961	36961	37625	2846	108,2
транспортні засоби	1229	2161	3265	3265	3265	2036	265,7
інструменти, прилади, інвентар	650	692	1011	1307	1355	705	208,5
інші основні засоби	26	26	26	26	20	-6	76,9
Вартість оборотних засобів на кінець року – всього, тис. грн	50257	49983	74676	59397	47658	-2599	94,8
у т. ч.: виробничі запаси	16005	14443	18532	14795	17167	1162	107,2
незавершене виробництво	4934	3520	10096	4743	4004	-930	81,5
готова продукція	13903	12590	19693	20655	10155	-3748	73,1
дебіторська заборгованість	8798	17582	18699	5272	4837	-3961	54,9
грошові кошти	733	362	147	246	570	-163	77,6

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Проаналізувавши динаміку складу та використання основних виробничих та оборотних засобів в аграрному підприємстві спостерігається упродовж 2020-2024 рр. загальна вартість основних засобів підприємства істотно зростає – майже вдвічі. Найбільший приріст відбувся за статтями «транспортні засоби» та «інструменти, прилади, інвентар», що свідчить про оновлення техніко-матеріальної бази та посилення механізації виробництва. Вартість машин і обладнання зростає помірними темпами (на 8,2%), що вказує на підтримання технічного парку в робочому стані з окремими оновленнями.

Водночас оборотні засоби загалом зменшилися до 94,8% від рівня 2020 року. Найбільше скоротилися запаси готової продукції та дебіторська заборгованість, що може свідчити про активізацію збутової діяльності та покращення розрахунків із покупцями. Виробничі запаси дещо зросли, що забезпечує стабільність виробничого процесу. Отже підприємство концентрувало інвестиції на оновленні та розвитку основних засобів, одночасно оптимізуючи структуру оборотних ресурсів. Така стратегія сприяє підвищенню виробничої ефективності, однак потребує контролю за рівнем оборотних коштів для підтримання достатньої ліквідності.

Спеціалізація аграрного підприємства виступає одним із ключових чинників його ефективного функціонування, оскільки визначає структуру виробництва, характер використання трудових, земельних і матеріальних ресурсів, а також впливає на обсяги випуску та конкурентоспроможність продукції. Вибір виробничого напрямку зумовлюється поєднанням природно-кліматичних умов, наявності техніко-економічного потенціалу, кон'юнктури ринку та довгострокових стратегічних пріоритетів підприємства. Рационально сформована спеціалізація дає змогу оптимізувати виробничі витрати, підвищити продуктивність праці, забезпечити стабільний збут продукції та зміцнити фінансову стійкість господарства. (табл. 2.4).

За період 2020-2024 рр. грошові надходження від реалізації продукції підприємства зросли, і провідну роль у формуванні доходів стабільно відіграє рослинництво (у 2024 р. – 79,8% усіх надходжень). Виробничий напрямок досліджуваного підприємства характеризується виробництвом зернових та олійних культур.

Найбільшу частку доходів приносить соняшник, частка якого у 2024 р. склала 30,3%, що робить його основною прибутковою культурою. На другому місці – кукурудза (21,1%), яка також є важливим напрямом виробництва. До трійки лідерів увійшов ріпак із часткою 7,8%, що свідчить про посилення орієнтації підприємства на високодохідні олійні культури.

Таблиця 2.4

**Динаміка структури грошових надходжень від реалізації
продукції в аграрному підприємстві 2020-2024 рр.**

Назва продукції	Вартість товарної продукції, тис. грн					Структура, %	Порядковий номер
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.		
Рослинництво всього:	59715	81501	95430	73330	102877,6	79,8	х
пшениця	7331	8305	12809	8998,5	1646,7	7,6	5
кукурудза на зерно	28914	38007	30178	3223,5	8701,8	21,1	2
ячмінь	2141	2680	5775	596,5	891,1	2,3	9
жито	-	-	-	428,2	112,2	0,1	12
просо	-	-	-	12994,9	13397,2	5,1	6
горох	-	1180	6104	1416,4	273,3	1,7	11
соняшник	17959	28979	37286	35102,9	37400,1	30,3	1
соя	3370	2350	3278	7477,3	3055,1	3,8	10
ріпак	-	-	-	3091,8	37400,1	7,8	4

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Пшениця, просо та ячмінь мають відносно меншу, але стабільну частку в структурі виручки. Виручка від сої та гороху залишається незначною, що вказує на їх допоміжне значення. Введення у виробництво нових культур (просо, ріпак, жито) у 2023-2024 рр. свідчить про диверсифікацію посівних площ і спроби підприємства зменшити залежність від коливань цін на основні культури. Підприємство має виражену спеціалізацію на виробництві олійних та зернових культур, що забезпечує основну частину його доходів. Останніми роками спостерігається тенденція до розширення номенклатури культур і підвищення ролі олійних, що сприяє підвищенню прибутковості та адаптивності до ринкових умов.

Ефективність сільськогосподарського виробництва виступає одним із визначальних показників сталого розвитку аграрного підприємства, адже саме вона характеризує результативність використання усіх наявних ресурсів та технологічних можливостей. Високий рівень ефективності свідчить про раціональне поєднання землі, трудових ресурсів, технічних засобів і капіталу, що дозволяє збільшувати обсяги виробництва,

підвищувати якість продукції та зміцнювати конкурентні позиції підприємства на ринку. Крім того, ефективне господарювання сприяє забезпеченню соціально-економічної стабільності підприємства та збереженню природно-ресурсного потенціалу. Узагальнені показники результативності виробничої діяльності наведено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

**Динаміка показників ефективності сільськогосподарського
виробництва аграрного підприємства, 2020-2024 рр.**

Показники	Роки					2024 р. до 2020 р., %
	2020	2021	2022	2023	2024	
Вартість валової продукції у постійних цінах 2021 р. – всього, тис. грн	175550,2	146444,3	166043,7	126089,8	141396,5	80,5
у т. ч.: рослинництва	147590,9	126176,1	147128,1	106535,3	122360,3	82,9
Вартість валової продукції у діючих цінах – всього, тис. грн	101837,0	106542,8	206991,4	98416,4	97866,4	96,1
у т. ч.: рослинництва	74245,4	88367,8	188251,2	78195,3	75133,2	101,2
Повна собівартість реалізованої продукції – всього, тис. грн	97874,6	81218,3	76516,2	84751,5	102611,2	104,8
у т. ч.: рослинництва	59554,1	58182,8	56349,3	61683	79002,7	132,7
Валовий дохід – всього, тис. грн	90535,0	100088,9	113727,9	93052	96521	106,6
у т. ч.: рослинництва	64061,0	81501,8	95429,8	73330	75091,2	117,2
Прибуток (збиток) – всього, тис. грн	-7339,6	18870,6	37211,7	8300,5	-6090,2	83,0
у т. ч.: рослинництва	4506,9	23319,0	39080,5	11647	-3911,5	-86,8
Рівень рентабельності (збитковості), %	-7,5	23,2	32,7	9,8	-5,9	x
у т. ч.: рослинництва	7,6	40,1	41,0	18,9	-5,0	x
гваринництва	-30,9	-19,3	-10,2	-14,5	-9,2	x

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Аналіз показників табл. 2.5 дає можливість стверджувати, що за досліджуваний період вартість валової продукції рослинництва у постійних цінах за аналізований період знизилася на 17,1% (з 147590,9 тис. грн у 2020 р. до 122360,3 тис. грн у 2024 р.), що свідчить про скорочення фактичних обсягів виробництва. Водночас у діючих цінах приріст склав

1,2%, що зумовлено переважно ціновими коливаннями на ринку, а не збільшенням виробництва.

Повна собівартість продукції рослинництва зростає зі 59554,1 тис. грн у 2020 р. до 79002,7 тис. грн у 2024 р., тобто на 32,7%, що може бути пов'язано з подорожчанням ресурсів (паливо, добрива, насіння, ЗЗР) та зменшенням масштабів виробництва, що підвищило витрати на одиницю продукції.

Валовий дохід у рослинництві у 2024 р. порівняно з 2020 р. збільшився на 17,2%, однак це зростання не забезпечило позитивного фінансового результату. Якщо у 2020-2022 рр. підприємство отримувало прибуток, то вже у 2024 р. діяльність рослинництва стала збитковою (-3911,5 тис. грн), що призвело до падіння рівня рентабельності з 7,6% у 2020 р. до -5,0% у 2024 р.

Попри збільшення валового доходу та збереження ринкових позицій, ефективність рослинництва погіршилася. Основними причинами є:

- зростання собівартості виробництва;
- нестабільність ринкових цін;
- зниження обсягів виробництва у фізичних величинах;
- імовірна нераціональність використання ресурсів або зміна структури посівів. Для підвищення результативності необхідно оптимізувати витрати, вдосконалити технологію вирощування культур та переглянути ринкову стратегію збуту.

2.2. Оцінка механізму управління ефективністю в підприємстві

Основою успішного функціонування підприємства в умовах ринкової конкуренції є досягнення високих показників ефективності його господарської діяльності. Визначення рівня результативності виробничих процесів виступає складовою частиною системи стратегічних цілей розвитку підприємства, яка охоплює комплекс чинників і заходів, що впливають на

рівень організації виробництва. Це передбачає забезпечення безперервної та раціональної роботи підприємства без зайвих чи непередбачених витрат, а також своєчасне виявлення й використання внутрішніх резервів для підвищення ефективності виробничої діяльності.

Оцінювання ефективності займає провідне місце в системі управління підприємством, виступаючи важливим інструментом інформаційно-аналітичної підтримки управлінських процесів. Проведене дослідження має на меті сформуванню теоретичну базу для аналізу результативності виробничої діяльності підприємства, окреслення напрямів її вдосконалення та обґрунтування рішень у сфері організації виробництва. Оцінка розвитку підприємницької діяльності в умовах підвищення економічної ефективності ґрунтується на аналізі показників результативності використання сільськогосподарських угідь (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Основні показники економічної ефективності використання сільськогосподарських земель аграрного підприємства, 2020-2024 рр.

Показники	Роки					2024 р. до 2020 р., %
	2020	2021	2022	2023	2024	
1	2	3	4	5	6	7
Припадає на 1 га сільськогосподарських угідь: валової продукції сільськогосподарства (у постійних цінах 2021 р.), грн	44164	38670	40420	30694	36034	81,6
у т.ч.: рослинництва	37130	33318	35815	25934	31183	84,0
Питома вага ріллі в площі сільськогосподарських угідь, %	92,1	95,9	96,7	91,8	93,7	101,7
Вироблено на 100 га ріллі, ц зерна	3859	3149	3642	2267	1278	33,1
соняшнику	741	794	818,4	768,0	1118,7	151,0
виручка від реалізації сільськогосподарської продукції	22776	26430	27684	22651	24597	108,0
прибуток від продажу сільськогосподарської продукції	-1846	4983	9058	2021	-1552	84,1

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Упродовж аналізованого періоду спостерігається погіршення результативності використання земельних ресурсів підприємства. Обсяг валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь зменшився з 44164 грн у 2020 р. до 36034 грн у 2024 р., що становить 81,6% від рівня базисного року. Аналогічна тенденція характерна й для продукції рослинництва, де обсяг на 1 га скоротився до 84,0%, що вказує на зниження продуктивності вирощування основних культур.

Питома вага ріллі у структурі угідь за період відносно стабільна і навіть дещо збільшується (до 93,7% у 2024 р.), що свідчить про переважну орієнтацію підприємства на землеробство.

Однак ефективність використання ріллі за окремими культурами є різною. Виробництво зерна різко скоротилося – з 3859 ц на 100 га у 2020 р. до 1278 ц у 2024 р., тобто показник упав до 33,1% від рівня базисного року. Така ситуація може бути обумовлена несприятливими погодними умовами, погіршенням родючості ґрунтів, невдалою структурою сівозмін або недостатнім внесенням добрив.

На відміну від зерна, виробництво соняшнику демонструє зростання – з 741 ц до 1118,7 ц на 100 га, що становить 151% від рівня 2020 р. Це вказує на зміщення виробничих пріоритетів у бік високорентабельних технічних культур, що, однак, може призвести до виснаження ґрунтів у довгостроковій перспективі.

Виручка від реалізації продукції на 100 га ріллі за період зросла на 8%, але динаміка прибутку є нестійкою. У 2024 р. підприємство знову отримало збиток (-1552 грн на 100 га), тоді як у 2022 р. спостерігався максимальний прибуток (9058 грн). Така коливальна динаміка свідчить про високу залежність фінансових результатів від кон'юнктури ринку та урожайності.

Раціональне використання основних і оборотних засобів є важливою передумовою ефективного функціонування підприємства. Саме ці ресурси формують матеріальну базу виробництва та впливають на рівень його продуктивності, рентабельності й конкурентних переваг. Ефективність їх застосування відображає ступінь обґрунтованості та результативності

управлінських рішень щодо ресурсного забезпечення. Для забезпечення довготривалого розвитку підприємству необхідно впроваджувати інноваційні технології, оптимізувати витрати та підтримувати належний технічний стан основних фондів. Грамотне управління цими активами сприяє зростанню прибутковості, зміцненню фінансової стабільності та підвищенню конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Таблиця 2.7

Показники ефективності використання основних та оборотних засобів аграрного підприємства за 2020 - 2024 рр.

Показники	Роки					2024-2020 рр.	
	2020	2021	2022	2023	2024	відхилення (+,-)	темп зміни, %
Фондозабезпеченість, тис. грн	11,8	12,6	13,2	2,7	17,6	5,8	149,2
Фондоозброєність, тис. грн	163,9	163,8	206,2	75,0	516,8	352,9	315,3
Фондовіддача, грн	1,06	1,47	2,23	8,7	1,44	0,38	135,8
Фондомісткість, грн	0,24	0,17	0,11	0,12	0,69	0,45	287,5
Норма прибутку, %	-29,1	4,2	26,7	-3,9	-14,6	14,5	-
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,8	1,0	1,2	3,5	3,9	3,1	487,5
Коефіцієнт придатності, %	41,48	31,58	25,05	22,2	60,5	19,02	x
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн	53544	50120	62330	51520	69667	16123	130,1
Фондооснащеність виробництва, тис. грн	332,6	334,1	410,1	345,8	215,0	-117,6	64,6
Забезпеченість основних засобів оборотними, грн	1,17	1,06	1,27	1,02	1,01	-0,16	86,3
Коефіцієнт обороту оборотного капіталу	1,69	2,00	1,82	1,81	1,43	-0,26	84,6
Тривалість одного обороту, днів	216	183	200	202	255	39,0	118,1
Фондовіддача оборотного капіталу, грн	1,97	2,11	2,32	1,85	1,51	-0,6	76,6
Фондомісткість продукції, грн	0,59	0,50	0,55	0,55	0,70	0,11	118,6
Матеріаловіддача, грн	1,0	1,3	2,7	1,2	1,1	0,1	110,0
Матеріаломісткість, грн	1,0	0,8	0,4	0,9	0,9	-0,1	90,0

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Проаналізувавши показники табл. 2.7, слід зауважити, що у 2024 р. порівняно з 2020 р. спостерігається зростання фондозабезпеченості на 49,2% та фондоозброєності на 215,3%, що свідчить про збільшення забезпеченості виробництва основними фондами і зростання їх вартості в розрахунку на одного працівника. Водночас фондovіддача зросла на 35,8%, однак показник є нестійким протягом періоду, що пов'язано з коливанням обсягів виробництва.

Фондомісткість підвищилась майже в 2,9 раза, що вказує на зростання витрат основних засобів на одиницю продукції та може свідчити про недостатньо раціональне використання фондів. Норма прибутку у 2024 р. залишилася від'ємною, що характеризує збитковість діяльності.

Спостерігається суттєве збільшення коефіцієнта зносу (з 0,8 до 3,9), тобто основні засоби значно зношені, хоча здатність до експлуатації частково зберігається (коефіцієнт придатності 60,5%).

Середньорічна вартість оборотних засобів зросла на 30,1%, проте фондооснащеність знизилась на 35,4%, що свідчить про диспропорції у структурі ресурсного забезпечення. Оборотність оборотного капіталу погіршилась: коефіцієнт обороту знизився (-15,4%), а тривалість обороту збільшилась на 18,1%, що вказує на уповільнення використання оборотних коштів.

Матеріалovіддача незначно покращилась на 10%, але матеріаломісткість зменшилась лише на 10%, що вказує на повільне підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів.

Отже підприємство знаходиться у ситуації підвищених витрат і зношеності основних засобів, що негативно впливає на прибутковість та оборотність капіталу. Для підвищення ефективності необхідні інвестиції в оновлення техніки, оптимізація структури ресурсів та впровадження заходів щодо прискорення обороту оборотних коштів.

Раціональне використання ресурсів є одним із визначальних чинників результативності аграрного підприємства, оскільки воно забезпечує належну

організацію виробничих процесів і сприяє досягненню поставлених цілей (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка ефективності використання ресурсів аграрного підприємства, 2020-2024 рр.

Показники	Роки					2024 р. до 2020 р. %
	2020	2021	2022	2023	2024	
1	2	3	4	5	6	7
Виробництво валової продукції – всього, тис. грн (у постійних цінах 2021 р.)	175550,2	146444,3	166043,7	126089,8	141396,5	80,5
у т. ч.:						
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	4416,4	3867,0	4042,0	3069,4	3603,4	81,6
на 1 грн. основних засобів, грн	3,7	3,1	3,3	2,5	0,8	21,2
на 1-го середньорічного працівника, тис. грн	1090,4	1017,0	1121,9	888,0	1113,4	102,1
на 1 людино-годину, грн	499,1	528,7	505,9	496,3	414,8	83,1
Отримано валового доходу – всього, тис. грн	90535,0	100088,9	113727,9	93052,0	96521,1	106,6
у т. ч.:						
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	2277,6	2643,0	2768,4	2265,1	2459,8	108,0
на 1 грн основних засобів, грн	1,9	2,1	2,3	1,8	0,5	28,5
на 1-го середньорічного працівника, тис. грн	562,3	667,3	748,2	624,5	720,3	128,1
на 1 людино-годину, грн	181,4	189,3	224,8	187,5	232,7	128,3
Отримано чистого доходу (збитку) – всього, тис. грн	-7339,6	18870,6	37211,7	8300,5	-6090,2	83,0
у т. ч.:						
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	-184,6	498,3	905,8	202,1	-155,2	84,1
на 1 грн. основних засобів, грн	-0,2	0,4	0,7	0,2	-0,03	17,1
на 1-го середньорічного працівника, тис. грн	-45,6	125,8	244,8	55,7	-45,4	99,7
на 1 людино-годину, грн	-14,7	35,7	73,6	16,7	-14,7	99,9

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Проаналізувавши показники табл. 2.8, слід відмітити, що виробництво валової продукції зменшилося у 2024 р. до 80,5%, у розрахунку на 100 га угідь – 81,6%, що свідчить про зниження ефективності використання

земельних ресурсів, на 1 грн вартості основних засобів – лише 21,2%, тобто фондівдача різко погіршилась, що є ознакою зношеності або неефективного використання техніки, на 1 працівника рівень виробництва валової продукції практично збережено (102,1%), але на 1 люд.-год. – спадає до 83,1%.

Загальна сума валового доходу зросла до 106,6%, що говорить про покращення реалізації продукції або підвищення цін. Підприємство було прибутковим у 2021-2022 рр., але в 2024 р. знову отримало збиток (-6090,2 тис. грн). Показники прибутку в розрахунку на 100 га, на працівника та на люд.-год. у 2024 р. майже повернулися до негативних значень 2020 р. Це свідчить про зростання витрат та низьку рентабельність виробництва, незважаючи на збільшення валового доходу.

Результативність продажу сільськогосподарської продукції виступає визначальним показником успішності функціонування підприємства, оскільки саме вона формує рівень його фінансової стійкості та забезпечує конкурентні позиції на аграрному ринку. Оцінка ефективності реалізації ґрунтується на комплексному аналізі системи показників, які характеризують не лише обсяги проданої продукції, але й її якість, структуру асортименту, рентабельність та динаміку попиту. Важливо враховувати також сезонні коливання, рівень цін, умови збуту та ефективність маркетингової політики, оскільки ці фактори безпосередньо впливають на кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства (2.9.).

Дані табл. 2.9 свідчать про значні відмінності у показниках ефективності вирощування окремих культур. Із дев'яти видів сільськогосподарських культур лише три забезпечили прибуток: просо, ріпак та соя. Так просо є найприбутковішою культурою підприємства у 2025 р. Виручка становила 13397,2 тис. грн, при собівартості 9448,1 тис. грн, що забезпечило прибуток 3949,1 тис. грн і високу рентабельність 41,8%. Це свідчить про високу врожайність і вигідні ринкові ціни.

Таблиця 2.9

**Динаміка результативності продажу основних видів продукції
рослинництва аграрного підприємства у 2024 р.**

Продукція	Виручка від реалізації продукції, тис. грн	Собівартість продукції, тис. грн	Прибуток, збиток, тис. грн	Рентабельність продажу, %
Пшениця	1646,7	2387,6	-740,9	-31,0
Кукурудза на зерно	8701,8	14278,5	-5576,7	-39,1
Ячмінь ярий	891,1	2739,5	-1848,4	-67,5
Жито	112,2	243,0	-130,8	-53,8
Просо	13397,2	9448,1	3949,1	41,8
Горох	273,3	683,4	-410,1	-60,0
Соя	3055,1	2687,7	367,4	13,7
Соняшник	37400,1	39005,5	-1605,4	-4,1
Ріпак	9613,8	7519,1	2094,7	27,9

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Ріпак також забезпечив позитивний фінансовий результат: виручка – 9613,8 тис. грн, собівартість – 7519,1 тис. грн, прибуток – 2094,7 тис. грн, рентабельність – 27,9%. Соя принесла прибуток у розмірі 367,4 тис. грн, при рентабельності 13,7%. Це свідчить про ефективність вирощування цих культур, однак потенціал маржинальності нижчий порівняно з просом та ріпаком.

Натомість інші культури виявилися збитковими, так кукурудза на зерно дала найбільші фінансові втрати: виручка 8701,8 тис. грн при собівартості 14278,5 тис. грн, збиток -5576,7 тис. грн, рентабельність – 39,1%. Соняшник, попри найбільший обсяг виручки (37400,1 тис. грн), був збитковим: собівартість 39005,5 тис. грн, збиток -1605,4 тис. грн, рентабельність –4,1%. Це вказує на високу собівартість технології вирощування або невдало обрану цінову політику, та ринки збуту. Виробництво пшениці є збитковим -740,9 тис. грн, а рентабельність – 31,0% відповідно. Ячмінь ярий збитковий -1848,4 тис. грн, –67,5%, найгірший показник ефективності, жито та горох збиткові відповідно,

причиною їх низької ефективності виробництва є висока собівартість та низька конкурентна ціна на ринку.

Висновки до розділу 2

1. Для проведення дослідження було обрано один із сільськогосподарських кооперативів, розташований у сільській місцевості Полтавського району Полтавської області. Діяльність кооперативу базується на приватній формі власності, що об'єднує власників земельних ділянок та майнових паїв. Центральна садиба підприємства знаходиться в селі з повним газопостачанням і розвиненою соціальною інфраструктурою. Тут працюють загальноосвітня школа, дитячий садок, будинок культури, поштове відділення та декілька магазинів. Крім того, населений пункт має зручне транспортне сполучення з районним центром – містом Полтава.

2. Мета функціонування досліджуваного підприємства складається з двох ключових аспектів. Перший передбачає здійснення господарської діяльності, яка охоплює вирощування, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції з метою отримання прибутку.

Другий аспект спрямований на задоволення соціально-економічних потреб як власників, так і трудового колективу підприємства. Діяльність кооперативу охоплює оптовий і роздрібний продаж сільськогосподарської продукції, вироблених товарів та продукції переробки. Окрім цього, підприємство здійснює комерційну реалізацію продовольчих та промислових товарів, придбаних у зовнішніх постачальників.

3. Аналіз використання сільськогосподарських угідь свідчить, що за період 2020-2024 рр. загальна площа сільськогосподарських угідь підприємства дещо скоротилася на 51 га, що становить 98,7% до рівня 2020 року. Питома вага угідь у площі району залишалася стабільною. Площа ріллі зросла на 20 га (до 100,5%), що свідчить про орієнтацію господарства на

інтенсивне землеробство. Водночас площа пасовищ суттєво зменшилася на 71 га (до 77,5%), що може вказувати на скорочення обсягів тваринництва або переорієнтацію земель під посівні площі. Загальна площа посівів також збільшилася на 20 га, що корелює зі зростанням ріллі. Таким чином, підприємство посилює рослинницьку спеціалізацію, оскільки галузь тваринництва була від'єднана, що надало можливості створити нове підприємство.

4. Аналіз динаміки забезпеченості трудовими ресурсами досліджуваного підприємства свідчить, що за період 2020-2024 рр. спостерігається суттєве скорочення трудових ресурсів на підприємстві. Середньорічна чисельність працюючих зменшилася з 150 до 107 осіб (до 71,3% від рівня 2020 року). Особливо різко скоротилася кількість працівників, задіяних безпосередньо у сільськогосподарському виробництві – з 144 до 65 осіб, тобто до 45,2%. Найбільше зменшення відбулося в рослинництві: чисельність працівників скоротилася майже вдвічі – з 94 до 48 осіб (50,1%). Попри зниження кількості персоналу, обсяг виробленої валової продукції на одного працівника зріс у 1,68 раза, що свідчить про підвищення продуктивності праці, ймовірно за рахунок механізації та оптимізації виробничих процесів. Однак динаміка прибутку на одного працівника нестала: у 2020 р. показник був від'ємним, у 2022 р. досяг максимального значення (249,7 тис. грн), а у 2024 р. знову став негативним (-56,9 тис. грн), що може сигналізувати про економічні труднощі або несприятливі ринкові умови.

Витрати на оплату праці загалом збільшилися на 39,6%, що свідчить про підвищення фонду заробітної плати. Середньомісячна заробітна плата зросла з 9704 грн до 15800,3 грн, тобто майже у 1,64 раза, що відповідає загальній тенденції до зростання вартості робочої сили.

Разом з тим навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника суттєво зросло: площа угідь на одного зайнятого збільшилася з 26,5 до 36,6 га, а площа ріллі – з 24,4 до 34,4 га. Як висновок, слід відмітити,

що підприємство працює в умовах скорочення чисельності персоналу, але підвищення продуктивності праці. Водночас різкі коливання прибутковості свідчать про необхідність вдосконалення економічної стратегії, оптимізації витрат і стабілізації доходів.

5. Проаналізувавши динаміку складу та використання основних виробничих та оборотних засобів в аграрному підприємстві спостерігається наступне, упродовж 2020-2024 рр. загальна вартість основних засобів підприємства істотно зросла – майже вдвічі. Найбільший приріст відбувся за статтями «транспортні засоби» та «інструменти, прилади, інвентар», що свідчить про оновлення техніко-матеріальної бази та посилення механізації виробництва. Вартість машин і обладнання зросла помірними темпами (на 8,2%), що вказує на підтримання технічного парку в робочому стані з окремими оновленнями.

Водночас оборотні засоби загалом зменшилися до 94,8% від рівня 2020 року. Найбільше скоротилися запаси готової продукції та дебіторська заборгованість, що може свідчити про активізацію збутової діяльності та покращення розрахунків із покупцями. Виробничі запаси дещо зросли, що забезпечує стабільність виробничого процесу.

6. Аналіз динаміки показників ефективності сільськогосподарського виробництва дає можливість стверджувати, що за досліджуваний період вартість валової продукції рослинництва у постійних цінах за аналізований період знизилася на 17,1% (з 147590,9 тис. грн у 2020 р. до 122360,3 тис. грн у 2024 р.), що свідчить про скорочення фактичних обсягів виробництва. Водночас у діючих цінах приріст склав 1,2%, що зумовлено переважно ціновими коливаннями на ринку, а не збільшенням виробництва.

Повна собівартість продукції рослинництва зросла зі 59554,1 тис. грн у 2020 р. до 79002,7 тис. грн у 2024 р., тобто на 32,7%, що може бути пов'язано з подорожчанням ресурсів (паливо, добрива, насіння, ЗЗР) та

зменшенням масштабів виробництва, що підвищило витрати на одиницю продукції.

Валовий дохід у рослинництві у 2024 р. порівняно з 2020 р. збільшився на 17,2%, однак це зростання не забезпечило позитивного фінансового результату. Якщо у 2020-2022 рр. підприємство отримувало прибуток, то вже у 2024 р. діяльність рослинництва стала збитковою (-3911,5 тис. грн), що призвело до падіння рівня рентабельності з 7,6% у 2020 р. до -5,0% у 2024 р.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Стратегічні шляхи зростання ефективності підприємницької діяльності в галузі рослинництва

Одним із ключових завдань діяльності підприємства є досягнення високого рівня його ефективності. Оскільки ефективність виробництва визначається через оцінку отриманих результатів, важливо розкрити зміст поняття економічних результатів. У широкому розумінні результат розглядається як підсумковий ефект, що завершує певний процес і відображає його кінцевий підсумок.

Ефективність діяльності та подальший розвиток підприємства значною мірою визначаються станом його внутрішнього середовища. Воно має бути гармонійним і збалансованим, що досягається узгодженістю всіх внутрішніх елементів та раціональною організацією їх взаємодії. Принцип динамічної рівноваги передбачає постійне оновлення й удосконалення ключових складових підприємства та приведення інших елементів у відповідність до них, що забезпечує розвиток без порушення стабільності системи. У результаті формується виробничо-технічний потенціал, який дає можливість підприємству ефективно працювати в межах обраної стратегії, навіть за умов змін зовнішнього середовища. Підвищення якості виробничих процесів на основі сучасних техніко-технологічних рішень виступає одним із ключових чинників забезпечення стійкого розвитку та конкурентоспроможності підприємства.

До ключових напрямів активізації внутрішньовиробничих резервів у сільськогосподарських підприємствах і підвищення результативності їх виробничої діяльності належать раціональне використання наявного виробничого потенціалу, а також оновлення основних фондів як у

кількісному, так і якісному вимірах. Важливим чинником зростання економічної ефективності аграрного виробництва є також розширення номенклатури продукції за рахунок застосування різних форм комбінування виробничих процесів, що сприяє гнучкості підприємства, підвищенню конкурентоспроможності та більш повному задоволенню потреб ринку.

Додатковим значущим резервом зростання ефективності сільськогосподарського виробництва виступають соціально-економічні чинники. Їх вплив зумовлює необхідність упровадження комплексу заходів, спрямованих на підвищення продуктивності праці, покращення умов роботи, удосконалення системи матеріального та морального стимулювання.

Тому формування стратегії управління прибутком повинно базуватися на комплексному аналізі внутрішніх можливостей підприємства та зовнішніх факторів впливу.

1. Процес розвитку підприємства має малоструктурований, переважно неформалізований характер і визначається впливом широкого спектра як формальних, так і неформальних чинників. При цьому не існує чітко встановлених нормативів чи універсальних критеріїв, які б дозволяли однозначно оцінити ступінь та напрям їх впливу на розвиток підприємства

2. До моменту створення механізму управління ефективним розвитком підприємства, як правило, бракує упорядкованої та комплексної інформації щодо результатів його виробничої діяльності та впливу факторів зовнішнього середовища на функціонування господарства.

3. Завдання, які повинні вирішуватися в рамках механізму управління ефективним розвитком підприємства, переважно не визначені чітко або сформульовані таким чином, що не мають безпосереднього зв'язку з даною проблематикою.

4. Формування механізму управління ефективним розвитком підприємства відбувається, як правило, за умов обмеженості матеріальних та фінансових ресурсів і в стислі терміни, що ускладнює його повноцінну реалізацію.

Концептуальна модель управління ефективним розвитком підприємства представлена на рис. 3.1.

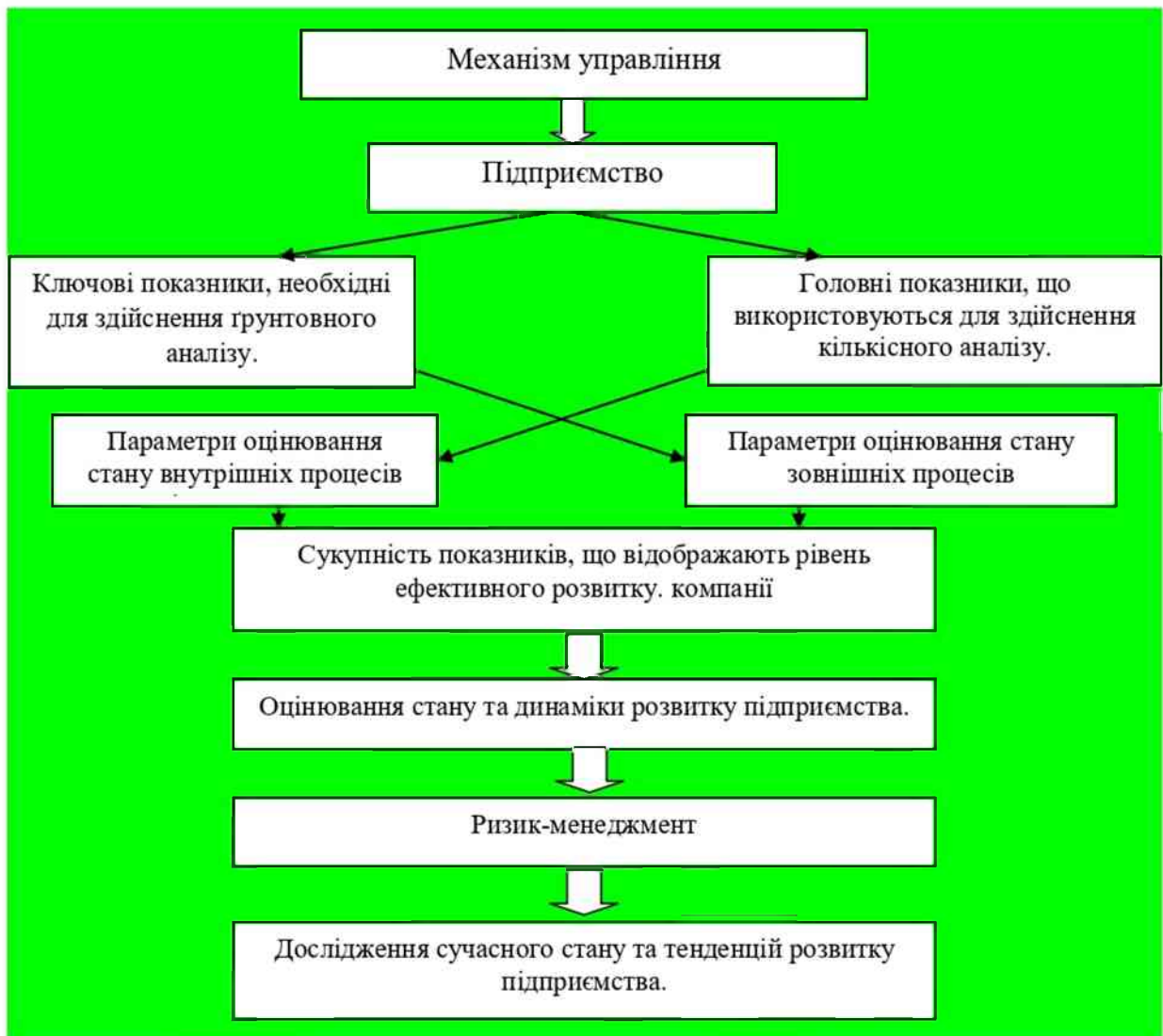

Рис. 3.1. Концептуальна модель управління ефективним розвитком підприємства.

Впровадження концептуальної моделі управління ефективним розвитком аграрного підприємства (рис. 3.1) передбачає оптимізацію управлінських процесів, підвищення якості прийняття рішень та раціональніше використання ресурсного потенціалу. Для оцінки економічної доцільності застосування моделі здійснено розрахунок очікуваного економічного ефекту.

До основних витрат, пов'язаних із реалізацією концептуальної моделі, належать витрати на організаційні зміни, навчання персоналу та впровадження інформаційно-аналітичних інструментів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Витрати на впровадження концептуальної моделі управління

Статті витрат	Сума, тис. грн
Навчання управлінського персоналу	80
Удосконалення системи планування та контролю	70
Впровадження інформаційно-аналітичної підтримки	100
Організаційні та консультаційні витрати	50
Разом витрат	300

Як висновок, слід відмітити, що загальний обсяг витрат на впровадження концептуальної моделі управління становить 300 тис. грн. Найбільшу частку займають витрати на впровадження інформаційно-аналітичної підтримки (100 тис. грн, або близько 33 %), що свідчить про орієнтацію моделі на цифровізацію управлінських процесів та підвищення якості управлінських рішень. Витрати на навчання управлінського персоналу (80 тис. грн) і удосконалення системи планування та контролю (70 тис. грн) забезпечують формування необхідних компетенцій і підвищення ефективності управління. Організаційні та консультаційні витрати (50 тис. грн) мають допоміжний характер і спрямовані на якісне впровадження змін. Загалом структура витрат є збалансованою та економічно обґрунтованою.

Розрахуємо очікуваний економічні результати від впровадження моделі, який формується за рахунок зниження виробничих витрат, зростання обсягів реалізації продукції та підвищення продуктивності праці (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Очікуваний економічний ефект від упровадження концептуальної моделі

Показник	Значення
Скорочення виробничих витрат (5 % від 12 000 тис. грн)	600 тис. грн
Зростання доходу від реалізації продукції (4 %)	450 тис. грн
Підвищення продуктивності праці (економія фонду оплати праці)	250 тис. грн
Загальний річний економічний ефект	1300 тис. грн

Проведені розрахунки підтверджують економічну доцільність використання концептуальної моделі управління ефективним розвитком аграрного підприємства. Її впровадження забезпечує суттєве зростання економічних результатів діяльності, підвищення рентабельності виробництва та фінансової стійкості підприємства, адже загальний річний економічний ефект становитиме 13000 тис. грн. Таким чином, концептуальна модель є ефективним інструментом досягнення стратегічних цілей розвитку аграрного підприємства.

Управління являє собою свідому та цілеспрямовану діяльність усіх учасників господарського процесу, спрямовану на формування, підтримання стабільності, забезпечення ефективного функціонування та безперервного розвитку підприємства.

Організаційний механізм управління факторами ефективності дає можливість сформулювати низку ключових завдань, реалізація яких є необхідною для забезпечення оптимального рівня гнучкості та адаптивності аграрного підприємства. До таких завдань належать:

- планування і розвиток асортименту та якості продукції;
- удосконалення та оновлення техніко-технологічної бази;
- підвищення професійного рівня та ефективності використання кадрового потенціалу;
- впровадження сучасних інформаційних систем та технологій управління;

- раціональне використання та розвиток земельних ресурсів;
- удосконалення організаційної та виробничої структури підприємства.

Схематичне відображення взаємодії ключових характеристик системи управління з факторами внутрішнього та зовнішнього середовища наведено на рис. 3.2.

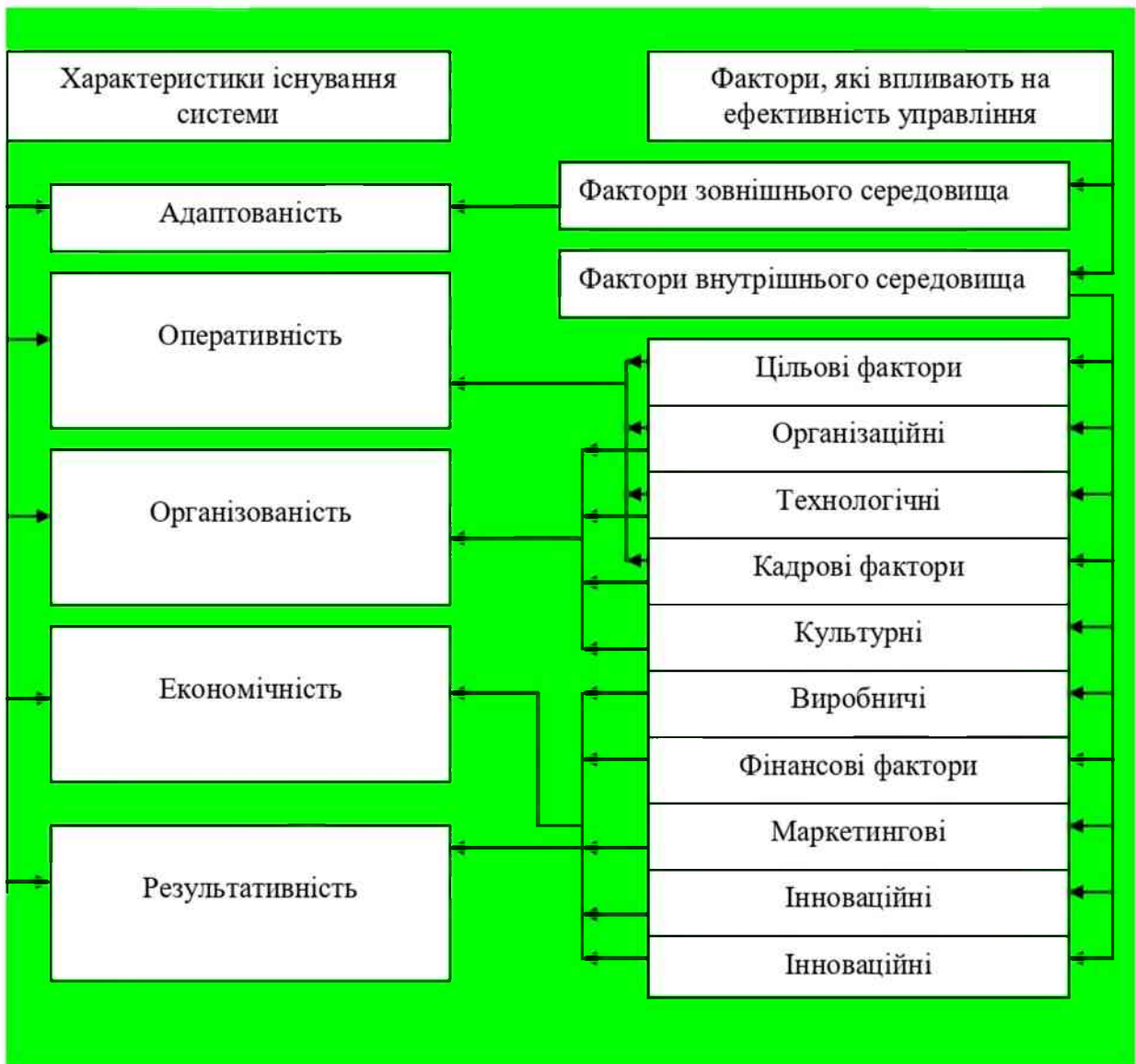

Рис. 3.2. Фактори, які впливають на механізм ефективного розвитку аграрного підприємства.

Беручи до уваги визначені характеристики, можна стверджувати, що основні фактори, які формують механізм управління ефективним розвитком

підприємства, зосереджені у двох площинах: внутрішньому та зовнішньому середовищах його функціонування.

Зовнішні чинники, що формують зовнішню ефективність управління, доцільно визначати відповідно до тих суб'єктів зовнішнього середовища, з якими підприємство перебуває у взаємодії. Натомість внутрішні чинники, що впливають на внутрішню ефективність управління, визначаються за структурними елементами самої системи управління та процесами, які відбуваються всередині підприємства.

.3.2. Зростання прибутковості, та його прогноз, як чинник підвищення ефективності діяльності підприємства

У сучасних умовах становлення та розвитку ринкової економіки України прибуток посідає провідне місце у забезпеченні ефективного функціонування підприємств і виступає основним чинником соціально-економічного поступу держави. Саме прибутковість визначає конкурентоспроможність, фінансову стійкість та інвестиційну привабливість суб'єктів господарювання.

Однак у реаліях сьогодення питання зростання прибутку для більшості українських підприємств залишається складним і багатоаспектним. Нестабільність економічного середовища, коливання цін, зростання собівартості продукції та податкове навантаження значно ускладнюють процес формування прибутку. Часто підприємства працюють на межі рентабельності або навіть зазнають збитків, що у кінцевому підсумку може призводити до скорочення виробництва, банкрутства чи ліквідації.

Прибуток виконує низку важливих функцій: є основною метою господарської діяльності, відображає її кінцеві результати, слугує джерелом фінансування розвитку, а також виступає ключовим стимулом до підвищення ефективності виробництва. Крім того, він є важливим

показником економічної безпеки підприємства, оскільки забезпечує можливість формування резервів, інвестування у модернізацію та впровадження інновацій.

Можливість отримання прибутку стимулює керівників підприємств до постійного пошуку шляхів підвищення ефективності використання наявних ресурсів, розроблення нових видів продукції, які відповідають потребам ринку, а також упровадження організаційних та технічних інновацій, здатних підвищити результативність виробництва. Прибуткова діяльність підприємства не лише забезпечує його стійке функціонування, а й робить вагомий внесок у загальний економічний розвиток держави, сприяє нарощуванню суспільного багатства та поліпшенню рівня життя населення. Саме тому питання формування та ефективного використання прибутку набуває особливої актуальності й вимагає подальшого теоретичного та практичного дослідження.

Сортозаміна є важливим напрямом підвищення ефективності вирощування сільськогосподарських культур, оскільки передбачає заміну насіння низьких репродукцій, яке втратило свої сортові та біологічні властивості, на насіння тієї ж культури, але вищих репродукцій і з кращими господарсько-цінними показниками. З часом, навіть за умови використання високоякісного насіння, його продуктивні та сортові якості знижуються через механічне або біологічне засмічення, ураження хворобами й шкідниками, а також недотримання правил насінництва, агротехнічних вимог і умов зберігання.

Регулярне сортозаміна забезпечує підвищення урожайності, покращення якості продукції та раціональне використання виробничих ресурсів. Вирощування насіння вищих репродукцій сприяє зниженню ризиків втрати врожаю, підвищенню стійкості рослин до несприятливих кліматичних умов, шкідників і хвороб.

Одним із ключових шляхів підвищення ефективності зернового виробництва є впровадження у виробничу практику нових

високопродуктивних сортів і гібридів, які поєднують високу врожайність, адаптивність до місцевих умов і стійкість до біотичних та абіотичних факторів. Особливе значення має вирощування сильних і твердих сортів пшениці з підвищеним вмістом білка (15-17 %) і клейковини (28-43 %), що забезпечує не лише покращення якості зерна, а й підвищення його конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Крім того, систематичне сортооновлення є складовою інноваційного розвитку аграрного сектору, адже воно створює передумови для впровадження сучасних технологій насінництва, ефективного використання генетичного потенціалу культур і підвищення рівня продовольчої безпеки країни.

Сортозаміна є важливим аспектом у підвищенні економічної ефективності виробництва зерна. Впровадженням нових сортів та гібридів на наступний рік в досліджуваному підприємстві надасть можливість отримати високі економічні показники (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Рекомендовані сорти сільськогосподарських культур для сортозаміни в аграрному підприємстві 2026 р.

Культура	Вирощуються в підприємстві такі сорти, гібриди	Планується вирощування, сортооновлення, сортозаміна
Пшениця озима	- Коломак 5 - Миронівська 808 - Українка полтавська	- Українка одеська - Красуня одеська - Дріада 1
Кукурудзи	- Кард 267 - Любава 279 МВ	- Одеський 385 МВ - Дніпропетровський 310 МВ
Соняшник	- Харківський 49	- Кий

Представлені в табл. 3.1. дані свідчать про те, що в аграрному підприємстві рекомендується проведення активного процесу сортозаміни, спрямованого на підвищення ефективності виробництва основних сільськогосподарських культур – пшениці озимої, кукурудзи та соняшнику.

Щодо пшениці озимої, на підприємстві наразі вирощуються такі сорти, як Коломак 5, Миронівська 808 та Українка полтавська. У планах на 2026 рік передбачено заміну цих сортів на більш продуктивні та стійкі – Українка

одеська, Красуня одеська і Дріада 1. Ці сорти відомі високою урожайністю, добрими показниками зимостійкості та підвищеним вмістом білка й клейковини, що сприяє покращенню хлібопекарських якостей зерна.

Для кукурудзи запланована заміна існуючих сортів Кард 267 і Любава 279 МВ на Одеський 385 МВ та Дніпропетровський 310 МВ. Нові гібриди характеризуються коротким вегетаційним періодом, підвищеною посухостійкістю та стабільністю врожайності навіть за складних погодних умов. Це дозволить оптимізувати структуру посівних площ, забезпечити високу енергетичну ефективність виробництва та зменшити ризики втрат урожаю.

Щодо соняшнику, підприємство планує замінити сорт Харківський 49 на новіший – Кий. Цей сорт відзначається високим потенціалом урожайності, підвищеним вмістом олії в насінні та стійкістю до вилягання і основних хвороб культури (у тому числі до вовчка та фомозу). Така сортозаміна сприятиме підвищенню прибутковості вирощування соняшнику та раціональнішому використанню земельних ресурсів.

Розглянемо потенційні резерви зростання обсягів виробництва продукції рослинництва в досліджуваному підприємстві шляхом упровадження нових високопродуктивних сортів сільськогосподарських культур (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Резерви збільшення обсягів виробництва продукції за рахунок сортозаміни в аграрному підприємстві 2026 р.

Культура	Площа, що засіяна насінням пропонуваніх сортів	Урожайність, ц/га		Ціна 1 ц, грн	Резерви збільшення обсягів виробництва продукції		
		на площі з традиційним сортом	на площі з пропонуваніх сортом		з 1 га, ц	з усієї площі	
						у натуральному виразі, ц	у вартісному виразі, тис. грн
Пшениця	420	48,5	67,2	570,0	18,7	239400,0	38304,0
Кукурудза на зерно	465	51,9	78,9	850,0	27,0	395250,0	67065,0
Соняшник	528	25,1	32,5	2150,0	7,4	1135200,0	69875,0
Разом	1413	х	х	х	х	1769850,0	175244,0

Дані табл. 3.2 свідчать, що впровадження нових сортів сільськогосподарських культур у 2026 році має значний потенціал для зростання виробництва продукції рослинництва в досліджуваному підприємстві. Сортозаміна забезпечує як збільшення врожайності, так і підвищення вартості валової продукції, що безпосередньо впливає на прибутковість господарської діяльності. У цілому по підприємству сортозаміна охоплює 1413 га посівних площ. Резерв збільшення валової продукції становить 1 769,85 тис. ц у натуральному виразі та 175,24 млн грн у вартісному виразі. Це свідчить про значний економічний ефект від упровадження нових сортів та гібридів сільськогосподарських культур.

Отже, проведення сортозаміни у 2026 році є доцільним і економічно вигідним заходом, який забезпечить підвищення врожайності на 25-50 % залежно від культури, зростання обсягів валової продукції та покращення фінансового стану підприємства. Така стратегія сприятиме не лише нарощуванню виробництва, а й підвищенню ефективності використання земельних ресурсів, розвитку інноваційних підходів до насінництва та зміцненню конкурентних позицій аграрного підприємства на ринку.

Для розв'язання завдань аналізу, планування та прогнозування діяльності підприємства використовується виробнича функція, що відображає залежність між максимально можливим обсягом продукції та кількістю використаних факторів виробництва за певного рівня технології. Вона може застосовуватися як на макро-, так і на мікрорівні.

Існують однофакторні та багатфакторні виробничі моделі, а також лінійні та нелінійні регресійні форми. У межах даного дослідження застосовано однофакторну лінійну регресійну модель, що описує залежність вартості товарної продукції підприємства від урожайності основних сільськогосподарських культур за останні п'ять років.

Попередньо було представлено дані про резерви збільшення виробництва за рахунок сортозаміни у 2026 році, а також фактичні дані урожайності та вартості товарної продукції за п'ятирічний період. Для

моделювання залежності припускаємо наявність лінійного зв'язку, що виражається відповідною функціональною моделлю

$$Y_p = a_1 X + a_0 \quad (3.1)$$

Розрахунки виконані в Microsoft Excel із застосуванням статистичних функцій та надбудови «Аналіз даних». У результаті побудовано виробничі регресійні моделі (Додаток Б). Оцінка коефіцієнтів, отримана методом найменших квадратів, засвідчила: зі збільшенням урожайності на 1% вартість товарної продукції зростає; вільний член моделі не має економічного змісту.

Критерій Фішера підтвердив адекватність моделі, оскільки розрахункове значення перевищує табличне. Критерій Стюдента вказує на статистичну значущість коефіцієнта регресії. Коефіцієнт кореляції свідчить про прямий тісний зв'язок між урожайністю та вартістю товарної продукції. Коефіцієнт еластичності визначає відносну зміну результативного показника при зміні фактору на 1%.

Для підвищення точності та порівняння результатів використовувались функція LINEST та пакети статистичного аналізу Excel, які дозволяють швидко отримати параметри лінійної регресії. Це підтверджує доцільність застосування економіко-математичних моделей для оцінки ефективності діяльності підприємства та його структурних підрозділів.

Побудовані моделі є якісними, про що свідчить коефіцієнт детермінації, який показує, що в середньому 58,34% зміни вартості продукції пояснюється зміною урожайності. Значення F-критерію підтверджує адекватність моделі.

На основі отриманих регресійних залежностей здійснено прогноз урожайності та вартості товарної продукції на 2026 рік з урахуванням збільшення врожайності на площах із рекомендованими сортами. Це дає змогу прогнозувати зростання вартості товарної продукції. Найбільший прогнозований економічний ефект спостерігається для соняшнику, оскільки

він має найвищу ціну 1 ц продукції. Графічне відображення прогнозу подано в додатку Б.

Отже, проведений статистичний аналіз, моделювання та прогнозування підтверджують можливість ефективного використання виробничих моделей для оцінювання і планування діяльності аграрного підприємства як у цілому, так і на окремих виробничих ділянках.

Висновки до розділу 3

1. Формування стратегії управління прибутком повинно базуватися на комплексному аналізі внутрішніх можливостей підприємства та зовнішніх факторів впливу. Механізм управління факторами ефективності дає можливість сформулювати низку ключових завдань, реалізація яких є необхідною для забезпечення оптимального рівня гнучкості та адаптивності аграрного підприємства. До таких завдань належать:

- планування і розвиток асортименту та якості продукції;
- удосконалення та оновлення техніко-технологічної бази;
- підвищення професійного рівня та ефективності використання кадрового потенціалу;
- впровадження сучасних інформаційних систем та технологій управління;
- раціональне використання та розвиток земельних і просторових ресурсів;
- удосконалення організаційної та виробничої структури підприємства.

2. Впровадження концептуальної моделі управління ефективним розвитком аграрного підприємства передбачає оптимізацію управлінських процесів, підвищення якості прийняття рішень та раціональніше використання ресурсного потенціалу. Для оцінки економічної доцільності

застосування моделі здійснено розрахунок очікуваного економічного ефекту.

Загальний обсяг витрат на впровадження концептуальної моделі управління становить 300 тис. грн. Найбільшу частку займають витрати на впровадження інформаційно-аналітичної підтримки (100 тис. грн, або близько 33 %), що свідчить про орієнтацію моделі на цифровізацію управлінських процесів та підвищення якості управлінських рішень.

Витрати на навчання управлінського персоналу (80 тис. грн) і удосконалення системи планування та контролю (70 тис. грн) забезпечують формування необхідних компетенцій і підвищення ефективності управління. Організаційні та консультаційні витрати (50 тис. грн) мають допоміжний характер і спрямовані на якісне впровадження змін. Загалом структура витрат є збалансованою та економічно обґрунтованою.

Проведені розрахунки очікуваних результатів підтверджують економічну доцільність використання концептуальної моделі управління ефективним розвитком аграрного підприємства. Її впровадження забезпечує суттєве зростання економічних результатів діяльності, підвищення рентабельності виробництва та фінансової стійкості підприємства, адже загальний річний економічний ефект становитиме 13000 тис. грн. Таким чином, концептуальна модель є ефективним інструментом досягнення стратегічних цілей розвитку аграрного підприємства.

3. Сортозаміна є важливим аспектом у підвищенні економічної ефективності виробництва зерна. Впровадженням нових сортів та гібридів на наступний рік в досліджуваному підприємстві надасть можливість отримати високі економічні показники. Рекомендуємо провести сортозаміну для пшениці озимої, кукурудзи на зерно, та соняшнику.

Потенційні резерви зростання обсягів виробництва продукції рослинництва в досліджуваному підприємстві шляхом упровадження нових високопродуктивних сортів сільськогосподарських культур у 2026 році, свідчать, про значний потенціал для зростання виробництва. У цілому по

підприємству сортозаміна охоплює 1413 га посівних площ. Резерв збільшення валової продукції становить 1769,85 тис. ц у натуральному виразі та 175,24 млн грн у вартісному виразі. Це свідчить про значний економічний ефект від упровадження нових сортів та гібридів сільськогосподарських культур.

Отже, проведення сортозаміни у 2026 році є доцільним і економічно вигідним заходом, який забезпечить підвищення врожайності на 25-50 % залежно від культури, зростання обсягів валової продукції та покращення фінансового стану підприємства. Така стратегія сприятиме не лише нарощуванню виробництва, а й підвищенню ефективності використання земельних ресурсів, розвитку інноваційних підходів до насінництва та зміцненню конкурентних позицій аграрного підприємства на ринку.

4. В подальшому для розв'язання завдань аналізу, планування та прогнозування діяльності підприємства нами була використана виробнича функція, що відображає залежність між максимально можливим обсягом виробництва продукції та кількістю використаних його факторів за певного рівня технології.

Попередньо було представлено дані про резерви збільшення виробництва за рахунок сортозаміни у 2026 році, а також фактичні дані урожайності та вартості товарної продукції за п'ятирічний період.

У результаті побудовано виробничі регресійні моделі (Додаток Б). Оцінка коефіцієнтів, отримана методом найменших квадратів, засвідчила: зі збільшенням урожайності на 1% вартість товарної продукції зростає; вільний член моделі не має економічного змісту.

Критерій Фішера підтвердив адекватність моделі, оскільки розрахункове значення перевищує табличне. Критерій Стюдента вказує на статистичну значущість коефіцієнта регресії. Коефіцієнт кореляції свідчить про прямий тісний зв'язок між урожайністю та вартістю товарної продукції. Коефіцієнт еластичності визначає відносну зміну результативного показника при зміні фактору на 1%.

На основі отриманих регресійних залежностей здійснено прогноз урожайності та вартості товарної продукції на 2026 рік з урахуванням збільшення врожайності на площах із рекомендованими сортами. Це дає змогу прогнозувати зростання вартості товарної продукції. Найбільший прогнозований економічний ефект спостерігається для соняшнику, оскільки він має найвищу ціну 1 ц продукції, а проведений статистичний аналіз, моделювання та прогнозування підтверджують можливість ефективного використання виробничих моделей для оцінювання і планування діяльності аграрного підприємства як у цілому, так і на окремих виробничих ділянках.

ВИСНОВКИ

1. Для проведення дослідження було обрано один із сільськогосподарських кооперативів, розташований у сільській місцевості Полтавського району Полтавської області. Діяльність кооперативу базується на приватній формі власності, що об'єднує власників земельних ділянок та майнових паїв. Центральна садиба підприємства знаходиться в селі з повним газопостачанням і розвинутою соціальною інфраструктурою. Тут працюють загальноосвітня школа, дитячий садок, будинок культури, поштове відділення та декілька магазинів. Крім того, населений пункт має зручне транспортне сполучення з районним центром – містом Полтава.

2. Мета функціонування досліджуваного підприємства складається з двох ключових аспектів. Перший передбачає здійснення господарської діяльності, яка охоплює вирощування, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції з метою отримання прибутку.

Другий аспект спрямований на задоволення соціально-економічних потреб як власників, так і трудового колективу підприємства. Діяльність кооперативу охоплює оптовий і роздрібний продаж сільськогосподарської продукції, вироблених товарів та продукції переробки. Окрім цього, підприємство здійснює комерційну реалізацію продовольчих та промислових товарів, придбаних у зовнішніх постачальників.

3. Аналіз використання сільськогосподарських угідь свідчить, що за період 2020-2024 рр. загальна площа сільськогосподарських угідь підприємства дещо скоротилася на 51 га, що становить 98,7% до рівня 2020 року. Питома вага угідь у площі району залишалася стабільною. Площа ріллі зросла на 20 га (до 100,5%), що свідчить про орієнтацію господарства на інтенсивне землеробство. Водночас площа пасовищ суттєво зменшилася на 71 га (до 77,5%), що може вказувати на скорочення обсягів тваринництва або переорієнтацію земель під посівні площі. Загальна площа посівів також збільшилася на 20 га, що корелює зі зростанням ріллі. Таким чином,

підприємство посилює рослинницьку спеціалізацію, оскільки галузь тваринництва була від'єднана, що надало можливості створити нове підприємство.

4. Аналіз динаміки забезпеченості трудовими ресурсами досліджуваного підприємства свідчить, що за період 2020-2024 рр. спостерігається суттєве скорочення трудових ресурсів на підприємстві. Середньорічна чисельність працюючих зменшилася з 150 до 107 осіб (до 71,3% від рівня 2020 року). Особливо різко скоротилася кількість працівників, задіяних безпосередньо у сільськогосподарському виробництві – з 144 до 65 осіб, тобто до 45,2%. Найбільше зменшення відбулося в рослинництві: чисельність працівників скоротилася майже вдвічі – з 94 до 48 осіб (50,1%). Попри зниження кількості персоналу, обсяг виробленої валової продукції на одного працівника зріс у 1,68 раза, що свідчить про підвищення продуктивності праці, ймовірно за рахунок механізації та оптимізації виробничих процесів. Однак динаміка прибутку на одного працівника нестала: у 2020 р. показник був від'ємним, у 2022 р. досяг максимального значення (249,7 тис. грн), а у 2024 р. знову став негативним (-56,9 тис. грн), що може сигналізувати про економічні труднощі або несприятливі ринкові умови.

Витрати на оплату праці загалом збільшилися на 39,6%, що свідчить про підвищення фонду заробітної плати. Середньомісячна заробітна плата зросла з 9704 грн до 15800,3 грн, тобто майже у 1,64 раза, що відповідає загальній тенденції до зростання вартості робочої сили.

Разом з тим навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника суттєво зросло: площа угідь на одного зайнятого збільшилася з 26,5 до 36,6 га, а площа ріллі – з 24,4 до 34,4 га. Як висновок, слід відмітити, що підприємство працює в умовах скорочення чисельності персоналу, але підвищення продуктивності праці. Водночас різкі коливання прибутковості свідчать про необхідність вдосконалення економічної стратегії, оптимізації витрат і стабілізації доходів.

5. Проаналізувавши динаміку складу та використання основних виробничих та оборотних засобів в аграрному підприємстві спостерігається наступне, упродовж 2020-2024 рр. загальна вартість основних засобів підприємства істотно зросла – майже вдвічі. Найбільший приріст відбувся за статтями «транспортні засоби» та «інструменти, прилади, інвентар», що свідчить про оновлення техніко-матеріальної бази та посилення механізації виробництва. Вартість машин і обладнання зросла помірними темпами (на 8,2%), що вказує на підтримання технічного парку в робочому стані з окремими оновленнями.

Водночас оборотні засоби загалом зменшилися до 94,8% від рівня 2020 року. Найбільше скоротилися запаси готової продукції та дебіторська заборгованість, що може свідчити про активізацію збутової діяльності та покращення розрахунків із покупцями. Виробничі запаси дещо зросли, що забезпечує стабільність виробничого процесу.

6. Аналіз динаміки показників ефективності сільськогосподарського виробництва дає можливість стверджувати, що за досліджуваний період вартість валової продукції рослинництва у постійних цінах за аналізований період знизилася на 17,1% (з 147590,9 тис. грн у 2020 р. до 122360,3 тис. грн у 2024 р.), що свідчить про скорочення фактичних обсягів виробництва. Водночас у діючих цінах приріст склав 1,2%, що зумовлено переважно ціновими коливаннями на ринку, а не збільшенням виробництва.

Повна собівартість продукції рослинництва зросла зі 59554,1 тис. грн у 2020 р. до 79002,7 тис. грн у 2024 р., тобто на 32,7%, що може бути пов'язано з подорожчанням ресурсів (паливо, добрива, насіння, ЗЗР) та зменшенням масштабів виробництва, що підвищило витрати на одиницю продукції.

Валовий дохід у рослинництві у 2024 р. порівняно з 2020 р. збільшився на 17,2%, однак це зростання не забезпечило позитивного фінансового результату. Якщо у 2020-2022 рр. підприємство отримувало прибуток, то вже у 2024 р. діяльність рослинництва стала збитковою (-3911,5 тис. грн),

що призвело до падіння рівня рентабельності з 7,6% у 2020 р. до -5,0% у 2024 р.

Проаналізувавши основні напрямки підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства, та виявивши певні недоліки в його господарюванні, нами були запропоновані наступні пропозиції щодо її зростання.

1. Формування стратегії управління прибутком повинно базуватися на комплексному аналізі внутрішніх можливостей підприємства та зовнішніх факторів впливу. Механізм управління факторами ефективності дає можливість сформулювати низку ключових завдань, реалізація яких є необхідною для забезпечення оптимального рівня гнучкості та адаптивності аграрного підприємства. До таких завдань належать:

- планування і розвиток асортименту та якості продукції;
- удосконалення та оновлення техніко-технологічної бази;
- підвищення професійного рівня та ефективності використання кадрового потенціалу;
- впровадження сучасних інформаційних систем та технологій управління;
- раціональне використання та розвиток земельних і просторових ресурсів;
- удосконалення організаційної та виробничої структури підприємства.

2. Впровадження концептуальної моделі управління ефективним розвитком аграрного підприємства передбачає оптимізацію управлінських процесів, підвищення якості прийняття рішень та раціональніше використання ресурсного потенціалу. Для оцінки економічної доцільності застосування моделі здійснено розрахунок очікуваного економічного ефекту.

Загальний обсяг витрат на впровадження концептуальної моделі управління становить 300 тис. грн. Найбільшу частку займають витрати на

впровадження інформаційно-аналітичної підтримки (100 тис. грн, або близько 33 %), що свідчить про орієнтацію моделі на цифровізацію управлінських процесів та підвищення якості управлінських рішень.

Витрати на навчання управлінського персоналу (80 тис. грн) і удосконалення системи планування та контролю (70 тис. грн) забезпечують формування необхідних компетенцій і підвищення ефективності управління. Організаційні та консультаційні витрати (50 тис. грн) мають допоміжний характер і спрямовані на якісне впровадження змін. Загалом структура витрат є збалансованою та економічно обґрунтованою.

Проведені розрахунки очікуваних результатів підтверджують економічну доцільність використання концептуальної моделі управління ефективним розвитком аграрного підприємства. Її впровадження забезпечує суттєве зростання економічних результатів діяльності, підвищення рентабельності виробництва та фінансової стійкості підприємства, адже загальний річний економічний ефект становитиме 13000 тис. грн. Таким чином, концептуальна модель є ефективним інструментом досягнення стратегічних цілей розвитку аграрного підприємства.

3. Сортозаміна є важливим аспектом у підвищенні економічної ефективності виробництва зерна. Впровадженням нових сортів та гібридів на наступний рік в досліджуваному підприємстві надасть можливість отримати високі економічні показники. Рекомендуємо провести сортозаміну для пшениці озимої, кукурудзи на зерно, та соняшнику.

Потенційні резерви зростання обсягів виробництва продукції рослинництва в досліджуваному підприємстві шляхом упровадження нових високопродуктивних сортів сільськогосподарських культур у 2026 році, свідчать, про значний потенціал для зростання виробництва. У цілому по підприємству сортозаміна охоплює 1413 га посівних площ. Резерв збільшення валової продукції становить 1769,85 тис. ц у натуральному виразі та 175,24 млн грн у вартісному виразі. Це свідчить про значний

економічний ефект від упровадження нових сортів та гібридів сільськогосподарських культур.

Отже, проведення сортозаміни у 2026 році є доцільним і економічно вигідним заходом, який забезпечить підвищення врожайності на 25-50 % залежно від культури, зростання обсягів валової продукції та покращення фінансового стану підприємства. Така стратегія сприятиме не лише нарощуванню виробництва, а й підвищенню ефективності використання земельних ресурсів, розвитку інноваційних підходів до насінництва та зміцненню конкурентних позицій аграрного підприємства на ринку.

4. В подальшому для розв'язання завдань аналізу, планування та прогнозування діяльності підприємства нами була використана виробнича функція, що відображає залежність між максимально можливим обсягом виробництва продукції та кількістю використаних його факторів за певного рівня технології.

Попередньо було представлено дані про резерви збільшення виробництва за рахунок сортозаміни у 2026 році, а також фактичні дані урожайності та вартості товарної продукції за п'ятирічний період.

У результаті побудовано виробничі регресійні моделі (Додаток Б). Оцінка коефіцієнтів, отримана методом найменших квадратів, засвідчила: зі збільшенням урожайності на 1% вартість товарної продукції зростає; вільний член моделі не має економічного змісту.

Критерій Фішера підтвердив адекватність моделі, оскільки розрахункове значення перевищує табличне. Критерій Стюдента вказує на статистичну значущість коефіцієнта регресії. Коефіцієнт кореляції свідчить про прямий тісний зв'язок між урожайністю та вартістю товарної продукції. Коефіцієнт еластичності визначає відносну зміну результативного показника при зміні фактору на 1%.

На основі отриманих регресійних залежностей здійснено прогноз урожайності та вартості товарної продукції на 2026 рік з урахуванням збільшення врожайності на площах із рекомендованими сортами. Це дає

змогу прогнозувати зростання вартості товарної продукції. Найбільший прогнозований економічний ефект спостерігається для соняшнику, оскільки він має найвищу ціну 1 ц продукції, а проведений статистичний аналіз, моделювання та прогнозування підтверджують можливість ефективного використання виробничих моделей для оцінювання і планування діяльності аграрного підприємства як у цілому, так і на окремих виробничих ділянках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г. М. Фінанси підприємств: навч. посібник. К.: Знання-Прес, 2009. 299 с.
2. Азізов С. П. Деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва. *Економіка АПК* 2011. № 4 С. 12-15.
3. Алексєєва О.В. Підприємництво: сутність та особливості розвитку в аграрній сфері. *Економіка АПК*. 2019. № 10 С. 98-106.
4. Алексєєнко В. Рентабельність підприємства в умовах трансформації ринкових процесів. *Економіка України*. 2011. № 1 С. 10-15.
5. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. Вид. 2-ге без змін. К.: КНЕУ, 2006. 292 с.
6. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, практика, аналіз: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 292 с
7. Барало О. В. Автоматизація технологічних процесів і системи автоматичного керування. навчальний посібник. Київ «Аграрна освіта», 2010. 620 с.
8. Богомолова В. В. Організація управління маркетинговою діяльністю підприємства. *Матеріали XV Міжнародної наукової конференції молодих науковці «Наука і вища освіта»*. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2010. Ч. 2. С. 54-55.
9. Блонська В. І. Прибуток підприємства та чинники, які впливають на його розвиток. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2006. Вип. 16.7. С. 272-273.
10. Бортник А.М. Формування ефективної системи бізнес – процесів підприємства в сучасних умовах господарювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 18. С. 56-59.
11. Бердар М.М. Фінанси підприємства: навч. посіб. К.; ЦУЛ, 2010. 352 с.

12. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. К.: Кондор Видавництво, 2016. 378 с.
13. Види сільськогосподарських підприємств в Україні Український клуб аграрного бізнесу.
http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/vidi_silskogo_spodarskikh_pidpriemstv_v_ukraini
14. Гайдуцький П.І. Утвердження соціально-ринкової моделі економіки України. *Економіка АПК*. 2007. № 8. С. 3-11.
15. Ганжа Ю.В. Міжнародна практика факторного аналізу прибутку підприємства. *Економіка та держава*. 2007.
16. Гарафонова О. І., Василюк Н. Концептуальні підходи до процесу управління ефективністю діяльності бізнес-організацій. *Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY»*. 2022. Вип. 3(5). С. 27-37. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2022-3-3>.
17. Говорушко Т.А. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу : [монографія]. К. : Логос, 2013. 204 с.
18. Горбонос Ф.В. Економіка підприємств: підручник / Ф.В. Горбонос, Г.В. Черевко, Н.Ф. Павленчик.- К: Знання, 2010. 463с.
19. Гречко А. В., Гречухін А. С. Оцінка ефективності виробничої діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2016. №1.
http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2016/44.pdf.
20. Грідін О.В. Управління операційним прибутком організації. *Вісник ХНУТСТГ: Економічні науки*. Х.: ХНУТСТГ, 2008. Вип. 71. 440 с.
21. Економіка підприємства: підручник; за ред. Г.О. Швиданенко. вид. 4-те, перероб. і под. К.: КНЕУ. 2009. 430 с.
22. Економіка підприємства: навч. посіб. Т.О. Примак. 5-те вид., стер. К.: Вікар, 2008. 310 с.
23. Економіка підприємства: навч. посіб. Н.І. Верхоглядова, Д.М. Ядранський, Н.А. Іваннікова; М-во освіти і науки України. К.:

Професіонал, 2008.

24. Журавльова Т.В. Особливості підприємницької діяльності в аграрному секторі. *Науковий клуб Секція 3*. 2015. http://sophus.at.ua/publ/2015_10_30_kampodilsk/sekcija_section_3_2015_10_30/osoblivosti_pidpriemnickoji_dijalnosti_v_agrarnomu_sektori/104-1-0-1549.

25. Загребаленко К.С., Кареба М.І. Особливості розвитку підприємництва в аграрній сфері. *Економіка і суспільство*. Вип 13. 2017. С.847-850.

26. Ляшенко А. Х. Теоретичні основи маркетингового менеджменту. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2009. № 5. С. 106-111.

27. Ізмайлова, К. Обґрунтування економічних рішень щодо підвищення ефективності проектів на передінвестиційній стадії. *Економіка України*. 2011. № 10. С. 79-87.

28. Капінос Г.І. Організація та планування виробництва: метод. Посібник. Хмельницький: ХНУ, 2009. 204с

29. Кобзева К. В. Експортний потенціал підприємства: сутність і особливості формування. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 281-285.

30. Касич А.О. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства. *Бізнес Інформ*. 2012. № 12. С. 176-179.

31. Кількість сільськогосподарських підприємств. Офіційний сайт державної служби статистики України. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/sg/ksgp/ksgp_u/ksgp_11_2017u.htm

32. Кучер Л.Ю. Науково-теоретичні основи формування прибутку в підприємствах. *Інноваційна економіка* 2010. № 2. С. 114-125.

33. Керанчук, Т. Л. Концепція вартісно-орієнтованого управління підприємством та можливості її адаптації в Україні. *Фінанси України*. 2011. № 7. С. 104-114.

34. Куценко А. В. Організаційно-економічний механізм управління

ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України : монографія. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. 215 с.

35. Ларіна Я. С. Дослідження чинників макросередовища як передумова обґрунтування маркетингових стратегій підприємств АПК. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2010. № 3. С. 164-166.

36. Мазурок П.П. Дослідження ролі та стану наукових поглядів на трактування категорії «прибуток» підприємств. *Держава та регіони. Серія. Економіка та підприємництво*. 2009р. №4. С. 117-120.

37. Мадрига Г. М. Теоретичні підходи до аналізу факторів впливу на ефективність діяльності малих підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 739: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 16-21.

38. Мазур А. М., Мазур М. М. Амортизаційна політика: теоретичні аспекти та роль у підвищенні ефективності діяльності суб'єктів підприємництва. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Випуск № 5 (05). С. 294-298.

39. Малік М.Й. Розвиток підприємницької діяльності в аграрному секторі: макроекономічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету 2017. Серія Економіка*. Випуск 1 (49). Т.2. http://www.visnykekon.uzhnu.edu.ua/images/pubs/49_2/49_32-37.pdf

40. Мельник О.Г. Інноваційний прибуток як джерело фінансування інновацій. *Актуальні проблеми економіки*. 2009 р. №8. С.108 -115.

41. Малюга Н.М. Прибуток як економічна категорія та об'єкт бухгалтерського обліку. *Вісник ЖДТУ*. 2004. № 2 (28).

42. Мельник Л.Л. Прибутковість і рентабельність фермерських господарств України. *Економіка АПК*. 2009. №9. С. 2-6.

43. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. посіб. К.: Вища шк., 2003. 278 с.

44. Мочерний С.В., Устенко О.А., Чеботар С.І. Основи

підприємницької діяльності: навч. посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2003. 280 с.

45. Небава М.І., Адлер О.О., Козловський В.О., Лесько О.Й., Мокіна Ю.В. Економіка та організація виробничої діяльності підприємства: навч. посібник. Вінниця: ВНТУ, 2011. 32 с.

46. Небоженко Т.Т. Організаційно-правові форми підприємництва у сільському господарстві та потреба державного регулювання їх функціонування. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.2. http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2016/26_2/25.pdf.

47. Орлов О. О. Планування прибутку підприємств в умовах ринкової економіки: монографія. Хмельницький: ХНУ, 2009. 155 с.

48. Олексюк, О. І. Економіка результативності діяльності підприємства: монографія. К.: КНЕУ, 2008. 362 с.

49. Особливості сільського господарства як галузі суспільного виробництва. *Економіка і підприємництво, менеджмент*: http://pidruchniki.com/80378/ekonomika/osoblivosti_silskogo_gospodarstva_galuzi_suspilnogo_virobnitstva

50. Осовська Г. В. Основи менеджменту. <https://library.if.ua/book/3/458.html>.

51. Отенко В.І. Формування аналітичного інструментарію оцінки ефективності діяльності підприємства. *Бізнес Інформ*. 2013. № 5. С. 231-237.

52. Патарідзе-Вишинська М. В. Прибуток підприємств: види, роль та функції. *Економіка. Управління. Інновації* 2010. № 1. С. 83-91.

53. Пігуль Н. Г. Управління прибутком підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2010. № 10. С. 13-15.

54. Приказок О.В. Прибуток у формуванні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. *Банківська справа*. 2009 р. №2. С.82-88.

55. Планування діяльності підприємства: навч. -метод. посібник для самост. вивч. дисц. Белов М. А., Євдокимова Н. М., Москалюк В. Є.; За заг. ред. Москалика В. Є. К.: КНЕУ, 2002. 252 с.

56. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І. Методика і методологія економічного аналізу: Навч. Посібник/ І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін. К.: Центр учбової літератури, 2008. 430 с.

57. Рац, О. М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства». *Економічний простір*: зб. наук. праць. 2008. № 15. С. 275-285.

58. Савенко Н. Економічна сутність ефективності виробництва підприємства і аналіз підходів до її визначення. *Інноваційна економіка*. 2009. Вип. 2. С. 153-162.

59. Стрілець Є.М. Ефективність як економічна категорія. Запоріжжя : КПУ, 2013 С. 9.

60. Сурмін Ю. П. Теорія систем і системний аналіз: навчальний посібник. К.: МАУП, 2010. 368 с

61. Саблук П. Т. Ціна – запорука ефективності сільськогосподарського виробництва. *Вісник економічної науки України*. – 2010. № 2. С. 212-213.

62. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. К.: ЦУЛ, 2004. 346 с.

63. Сатир Л. М. Особливості сільського господарства як об'єкт інвестування. *Науковий вісник НУБіП України*. 2012. Випуск 177 (4) С. 120-125.

64. Сурмін, Ю. П. Теорія систем та системний аналіз.: навч. пос. К.: МАУП, 2010. 172 с.

65. Стрілець Є.М. Ефективність як економічна категорія. Запоріжжя : КПУ, 2013 С. 9.

66. Тулай О. Прибуток підприємства : теоретико – прагматичні аспекти. *Світ фінансів*. 2010. № 4. С. 138-149.

67. Хмелевський О.В. Оцінка прибутковості промислових підприємств: монографія. Хмельницький: Поліграфіст, 2011. 202 с.

68. Ширягіна О.Є. Прибуток підприємства: історичний аспект.

Формування ринкових відносин в Україні. 2007. № 12. С. 20-25

69. Юшко С.В. Бухгалтерський і податковий облік податку на прибуток та оцінка чинного порядку їх узгодження. *Облік і фінанси АПК* : Міжнародний науково-виробничий журнал. 2009. № 3. 4. 384 с.

70. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20, ч. 3. С. 174-177. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/38.pdf

ДОДАТКИ